

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

สืบช่วยธรรมมาภิบาล

ภาคผนวก ก

ข้อมูลทั่วไปตำบลปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

จากผลการศึกษาเรื่องเมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย ทำให้เรามองเห็นภาพของพัฒนาการการเริ่มก่อตัวเป็นชุมชน เป็นเมือง และเป็นนคร ของผู้คนในแถบนี้ได้ชัดเจนมากขึ้น โดยจะเห็นว่าอาณาจักรสุโขทัยโบราณนั้นกินความหมายครอบคลุมมากกว่า เมืองสุโขทัยและเมืองศรีสัชนาลัย ที่เป็นภาพเมืองเก่าในปัจจุบันนี้เท่านั้น ดังนั้นความหมายของอาณาจักรสุโขทัย จึงหมายรวมไปถึงวัฒนธรรมสุโขทัยด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงขอบเขตรัฐสุโขทัย

ที่มา: กำแพงเพชรมาจากไหน? (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2555, น. 5)

โดยแทบทุกชุมชนในจังหวัดสุโขทัยจะมีคติความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงอยู่ในวิถีชีวิต ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้มีการสืบทอดมาสู่ปัจจุบันอย่างน่าสนใจ ว่าการแพร่กระจาย และการแตกเรื่องของตำนานพระร่วงมายังคนในยุคปัจจุบันเป็นมาอย่างไร และส่งผลต่อวิถีคิด ความเชื่อของคนในยุคปัจจุบันอย่างไร

เรื่องราวของ "พระร่วง" ปรากฏในบริบททางประวัติศาสตร์ไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีลักษณะเป็นตำนานบรรพบุรุษในตำนานเมือง ซึ่งแพร่หลายในแถบเขมรและมอญ ก่อนจะถูกเชื่อมโยงเข้ากับประวัติความเป็นมาของเมืองในแถบภาคเหนือตอนล่าง รู้จักกันในรูปแบบของเพลงพระโอง (พระทอง) และเพลงนางนาค ซึ่งทั้งสองเพลงนี้ก็ได้เผยแพร่เข้ามายังสยามประเทศ

โดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น มีการบรรเลงเพื่อใช้ประกอบพิธีแต่งงาน ต่อมาได้รับการยกย่องให้เป็นเพลงไทยเดิมโบราณยุคแรกๆ ของไทย ซึ่งผูกจากตำนานที่กล่าวถึงพระทองผู้เป็นเจ้าของได้บำเพ็ญตบะอุ้มแม่น้ำใหญ่จนพบกับนางนาค และได้ร่วมอภิรมย์สมสู่ จนเกิดเป็นทารกชาย มีนามต่อมว่า "พระร่วง" และสืบราชสมบัติของพระทอง

นอกจากนี้ เรื่องราวของ "พระร่วง" ยังเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานนิทานพื้นบ้าน ที่สอดคล้องกับภูมิประเทศและลักษณะทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อเป็นการบอกเล่าที่มาและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น ตำนานพระร่วงช่วยน้ำ, ตำนานขอมคำดิน, เรื่องพระร่วงมีวาจาสิทธิ์, ตำนานพระร่วงอุธรราชกุมาร, ตำนานพระร่วง-พระฤๅ (พระลือ), เรื่องพระร่วงทรงว่าว, ข้าวตอกพระร่วง, ปลาพระร่วง, โขกพระร่วง (เรื่องพระร่วงลับพระขรรค์), ตำนานการทอดยอดผักบั้งจากแก่งหลวง แม่น้ำยม ศรีสะเกษ ที่กล่าวถึงเรื่องพระร่วงเสด็จไปห้ามรดาในนาคพิภพและหายลงไปในแก่งหลวง โดยเชื่อกันว่า เมื่อใดที่ผักบั้งจากแก่งหลวงทอดยอดขึ้นไปพันพระบรมธาตุพระร่วงจะเสด็จคืนนครฯลฯ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลปากน้ำ อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย

ชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลปากน้ำ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 12 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,013 คน แยกเป็นชาย 3,367 คน หญิง 3,646 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 101 คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,243 ครัวเรือน โดยแบ่งเป็นกลุ่มหมู่บ้านหลัก (ม.1-6,8) จำนวน 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วยบ้านเหนือ ม.1, บ้านหน้าโบสถ์ ม.2, บ้านตะวันขึ้น ม.3, บ้านไม้งาม ม.4, บ้านใต้วัด ม.5, บ้านวังตาเลน ม. 6 และบ้านต้นนาหลวง ม.8 ซึ่งมีวัดปากน้ำ และโรงเรียนวัดปากน้ำเป็นศูนย์กลางแหล่งชุมชนมาตั้งแต่อดีต ทรายจนปัจจุบันได้มีที่ทำการสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปากน้ำ (เดิมสถานีอนามัยประจำตำบล) จุดตรวจย่อยตำบลปากน้ำของสถานีตำรวจภูธรสุวรรณโคตร และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลปากน้ำ ตั้งอยู่ในเขตชุมชนกลุ่มหมู่บ้านหลักนี้

และกลุ่มหมู่บ้านรองซึ่งมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก (ม.7,9,12) ประกอบด้วยบ้านมาบป่าเลา ม.7, บ้านน้ำโจน ม.9 และบ้านอ้อมรอบ ม.12 ซึ่งมีวัดมาบป่าเลา และโรงเรียนบ้านป่าเลาเป็นศูนย์กลางชุมชน และในปัจจุบันมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาบป่าเลา ตั้งขึ้นมาเพื่อให้บริการประชาชนในเขตนี้ เพราะพื้นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปากน้ำ โดยมีพื้นที่เกษตรกรรม คือ ไร่อ้อยเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนอยู่ในเขตกลุ่มบ้านรองดังกล่าวนี้ ดังนั้น

การตั้งบ้านเรือนของประชาชนกลุ่มนี้จึงตั้งอยู่ห่างกันตามพื้นที่ทำไร่อ้อยไม่ได้ตั้งอยู่รวมกันเป็นแหล่งชุมชนอย่างหนาแน่นอย่างกลุ่มหมู่บ้านหลักแต่อย่างใด ส่วนกลุ่มที่สอง (ม.10, 11) คือ บ้านไทรงาม ม.10 และบ้านหนองวงเวียน ม.11 เป็นกลุ่มบ้านที่ขยับขยายออกไปจากกลุ่มบ้านหลักด้วยเหตุผลในเรื่องพื้นที่ทำมาหากินเช่นกัน ดังนั้นกลุ่มหมู่บ้านนี้จึงไม่มีทั้งวัดและโรงเรียนอยู่ในชุมชน การใช้บริการหน่วยงานประจำตำบลต่าง ๆ และโรงเรียน จึงต้องเข้ามาร่วมกับกลุ่มหมู่บ้านหลัก

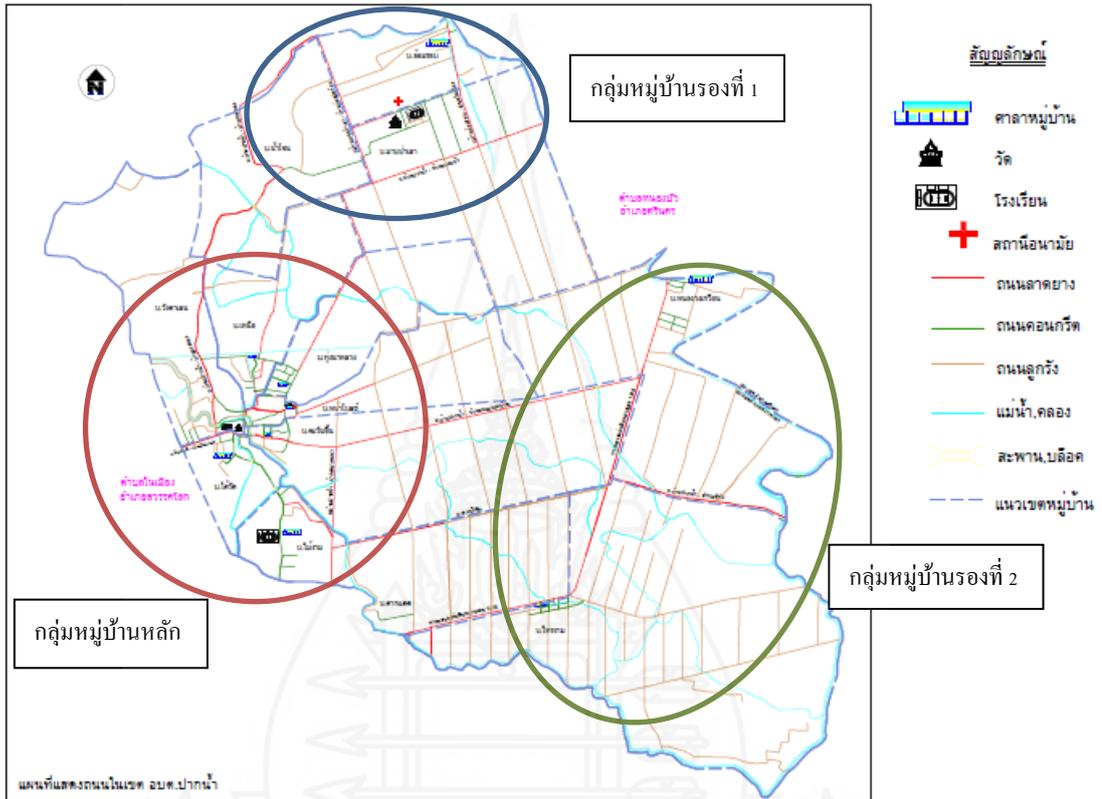
ตารางที่ 1 แสดงหมู่บ้านและจำนวนประชากรในชุมชนบ้านปากน้ำ

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
				ชาย	หญิง	รวม(คน)
1	บ้านเหนือ	3	185	296	329	625
2	บ้านหน้าโบสถ์	3	243	362	388	750
3	บ้านตะวันขึ้น	3	270	392	457	849
4	บ้านไม้งาม	3	170	268	292	560
5	บ้านใต้วัด	3	220	343	360	703
6	บ้านวังตาเลน	3	266	366	428	794
7	บ้านมาบป่าเลา	3	232	371	389	760
8	บ้านต้นนาหลวง	3	139	236	267	503
9	บ้านน้ำโจน	3	154	256	252	508
10	บ้านไทรงาม	3	116	129	115	244
11	บ้านหนองวงเวียน	3	165	242	238	480
12	บ้านอ้อมรอบ	3	83	106	131	237
รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น			2,243	3,367	3,646	7,013

ที่มา : ข้อมูลสำนักทะเบียน อำเภอสุวรรณโคตร ๓ เดือนเมษายน 2558

ที่ตั้งของชุมชนบ้านปากน้ำ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอสุวรรณโคตร บนถนนสุวรรณโคตร – ศรีสำโรง ระยะห่างจากอำเภอสุวรรณโคตรประมาณ 16 กิโลเมตร ตำบลปากน้ำมีเนื้อที่ประมาณ 69 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 40,451 ไร่ สภาพพื้นที่ของตำบลปากน้ำ มีสภาพเป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูกและการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกพริก ทำไร่แดง ไม้ปลูกผักบั้ง เป็นต้น

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลคลองกระเจง	อำเภอสวรรคโลก	จังหวัดสุโขทัย
ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลสามเรือน	อำเภอศรีสำโรง	จังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลคอรูม	อำเภอพิชัย	จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลเมืองบางยม	อำเภอสวรรคโลก	จังหวัดสุโขทัย

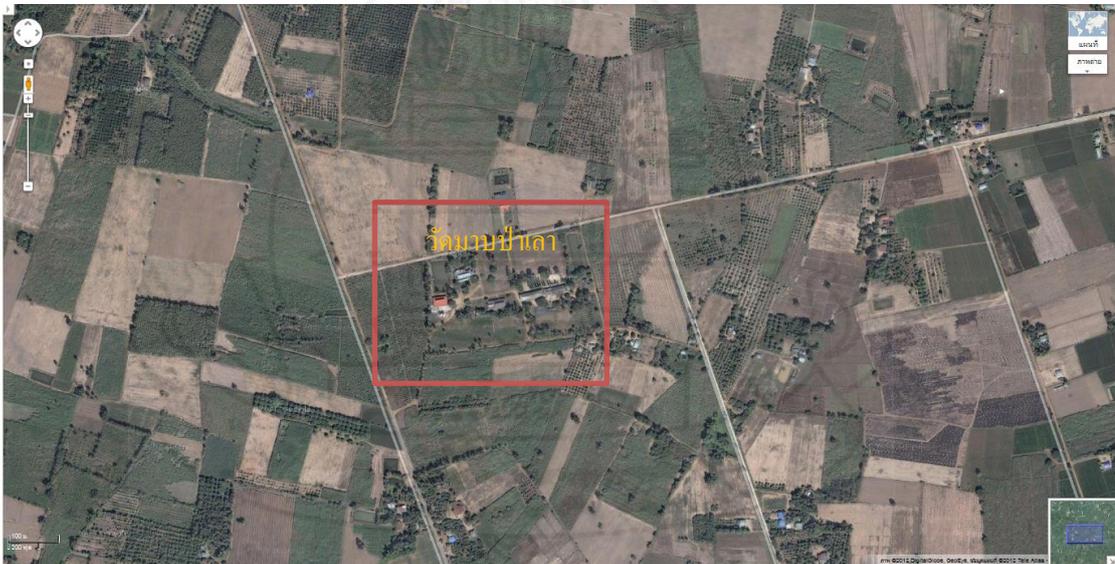
ภาพที่ 3 แผนที่ แสดงเขตตำบลปากน้ำ

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายทางอากาศตามลพกน้ำ แสดงการอยู่อาศัยของกลุ่มหมู่บ้านหลัก

ที่มา: www.google.com/earth เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2559

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายทางอากาศตามลพกน้ำ แสดงการอยู่อาศัยของกลุ่มบ้านรอง (วัดมาป่าเลา)

ที่มา: www.google.com/earth เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2559

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายทางอากาศตำบลปากน้ำ แสดงการอยู่อาศัยของกลุ่มหมู่บ้านรองในมวกวาง (มาบป่าเลา)

ที่มา: www.google.com/earth เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2559

2. ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ

ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ ได้ถูกเรียบเรียงจากคำบอกเล่า ผ่านความทรงจำของทายาทบรรพบุรุษผู้นำชุมชน และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง โดยชาวบ้านช่วยกันรวบรวม และมีการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มเก็บไว้ (2545) ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน โดยคนในชุมชนเอง มีความสำคัญในฐานะผู้เล่าเป็นเจ้าของเรื่องเล่า นั้นย่อมเป็นเรื่องเล่าที่ผู้เล่าอยากให้ผู้ฟังทราบ ดังนั้นเรื่องเล่าดังกล่าวย่อมบรรจุสิ่งที่ควรจดจำ และสิ่งที่ควรลืมไว้ ให้กับคนรุ่นหลัง และคนอื่นที่ไม่ใช่คนบ้านปากน้ำ

และมีเรื่องราวของวัดปากน้ำและหลวงพ่อสองพี่น้อง จากหนังสือประวัติวัดหนองไทรงต.เมืองบางยม อำเภอสวรรคโลก (2526) ที่ได้กล่าวถึงอดีตของวัดปากน้ำ ในฐานะสถานที่สำคัญที่มีการค้นพบหลวงพ่อสองพี่น้อง

โดยประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านปากน้ำ เริ่มเล่าเรื่องจากการย้อนอดีตไปเมื่อราว พ.ศ. 2104 เมืองสวรรคโลกถูกข้าศึกเข้าโจมตีหลายครั้งหลายครา จนในสมัยพระมหาจักรพรรดิ เมืองสวรรคโลกไม่มีทางสู้ เพราะมีกำลังน้อยกว่า ชาวเมืองจึงได้แต่หนีเพื่อเอาตัวรอด บ้างก็ถูกข้าศึกฆ่าฟันพากันล้มตายเป็นจำนวนมาก ด้วยเพราะพระยาสวรรคโลกร่วมกับพระยาพิชัย เจ้าเมืองพิชัย คบคิดกันเป็นกบฏ ต่อกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระมหาธรรมราชา จนพระนเรศวรต้องยกทัพไปปราบ และจับพระยาสวรรคโลกประหารชีวิต แล้วกวาดต้อนผู้คนกลับไปยังกรุงศรีอยุธยา เพื่อสมทบเป็นกำลังต่อสู้ข้าศึกต่อไป

บ้านปากน้ำ เป็นหมู่บ้านรอบนอกของเขตเมืองสวรรคโลก ก็ถูกข้าศึกเข้าปล้นสะดม แย่งชิงทรัพย์สมบัติ เสบียงอาหาร บ้านเรือน วัตถุอาราม โบสถ์ วิหารถูกเผาผลาญ วอดวายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านปากน้ำต้องหนีตายไปตามยถากรรม ทรัพย์สินเงินทองที่ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ ชาวบ้านนำไปฝังดินซุกซ่อนไว้ หวังว่าถ้ารอดชีวิตกลับมา จะขุดทรัพย์สินนั้นมาใช้ต่อไป บ้านปากน้ำในขณะนั้นแทบจะกลายเป็นเมืองร้าง ทรัพย์สมบัติที่ฝังไว้กลายเป็นทรัพย์ของแผ่นดิน บรรพชนรุ่นหลังหลายยุค หลายสมัยขุดได้เป็นจำนวนมาก อุโบสถวัดปากน้ำก็ถูกข้าศึกเข้าทำลายเผาผลาญเสียหาย ยากที่จะบูรณะได้ หลวงพ่อสี่พี่น้อง (พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย) ทั้ง 4 องค์ ไม่ได้รับอันตรายใด ๆ เลย คงเป็นด้วยบุญบารมี หรืออิทธิฤทธิ์ของหลวงพ่อนั่นเอง บริเวณอุโบสถจึงถูกทิ้งร้างเป็นเวลานาน จนกลายเป็นป่ารกทึบ เถาวัลย์ปกคลุมไปทั่วบริเวณ ประกอบกับมีต้นกำมูน (ฉำฉา) ขึ้นเต็มไปหมด ยากที่ผู้คนจะเข้าไปได้ และทางทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นป่าช้า ชาวบ้านพากันหวาดกลัว จึงเป็นเหตุให้ไม่ค่อยมีใครอยากเข้าไปบริเวณนั้น

ดังนั้นบ้านปากน้ำจึงเป็นชุมชนเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งสันนิษฐานได้จากซากวัดเก่า ขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งก่อสร้างวัตถุโบราณที่หลงเหลืออยู่เป็นบางอย่าง เช่น พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ศิลปะสุโขทัย ตามประวัติความเป็นมาจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาของผู้เฒ่าผู้แก่ และหลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ว่าวัดปากน้ำตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมสายเก่า ซึ่งไหลแยกมาจากบ้านหมอนสูง อำเภอศรีสำราญ ผ่านหนองจิ้งก และไหลลงสู่ คลองหกบาท ต. ป่ากุมเกาะ ผ่าน ต. ในเมือง มาจนถึงบ้านเจ็ดธรรมมาสน์ ผ่านคลองต้นไทร ต. คลองกระจง จนกระทั่งถึง ต. ปากน้ำ บริเวณที่ตั้งวัดปากน้ำ และแยกเป็นทางน้ำสองสายบริเวณหมู่บ้านห้อยมใหญ่ ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในตำบล เล่าว่า ทางด้านทิศตะวันออกของวัดปากน้ำ มีลำน้ำที่กว้าง เรียกตรงจุดนี้ว่า ทำยตลาดปากน้ำ เพราะจุดนี้เป็นย่านตลาดค้าขายและเป็นที่ยอดเรือกำปั่นที่ขายส่งสินค้าสมัยนั้น เช่น ไร่ ไห เกลือ ฯลฯ ส่วนทางน้ำที่แยกไปทางทิศตะวันออกนั้นจะผ่านไปทางที่ดินของสหกรณ์นิคมศรีสำโรง ปัจจุบันนี้ตามลำน้ำที่แยกไปนี้จะมีวัดต่าง ๆ ตั้งอยู่ตามแนวลำน้ำไหลผ่าน พื้นที่ต่าง ๆ ของอำเภอศรีสำโรง จนกระทั่งถึงเขตอำเภอกงไกรลาสและไปบรรจบกับลำคลองเมม ส่วนลำน้ำทางที่ 2 นั้นได้ไหลไปทางทิศใต้ ผ่านบ้านคลองหนองและพื้นที่ต่าง ๆ ของ ต. สามเรือน ในเขตอำเภอศรีสำโรง

ชุมชนบ้านปากน้ำมีวัดที่เก่าแก่อยู่ 2 แห่งที่ยังหลงเหลือเป็นที่ทำกิจของสงฆ์ได้คือ วัดปากน้ำและวัดมาบป่าเลา และยังมีวัตถุสิ่งของโบราณที่บ่งบอกเล่าถึงเรื่องราวอดีตอันเก่าแก่ของชุมชนได้ และชาวบ้านปากน้ำได้อาศัยวัดปากน้ำทำบุญตามประเพณีมาตั้งแต่สมัยโบราณ กล่าวกันว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2456 ชาวบ้านหนองไฉ่ ได้พบพระพุทธรูปเก่าหลายองค์ ซึ่งอยู่ในอุโบสถหลังเก่าของวัดปากน้ำ ในบริเวณอุโบสถนั้น มีแต่ซาก เห็นเสาศิลาแลง 12 ต้น เสาศิลาแลงนี้มี

ลักษณะเป็น 6 เหลี่ยม มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 14 นิ้ว ฝาผนังก็พังไม่มีหลังคา เนื่องจากพังลงมาหมด
ฐานอุโบสถ สูง 1.20 เมตร กว้าง 6.00 เมตร ยาว 18.00 เมตร ทำด้วยอิฐเผา ขนาดอิฐแต่ละก้อน กว้าง
5 นิ้ว ยาว 13 นิ้วหนา 3 นิ้ว ในอุโบสถมีแท่นพระประธานสูงประมาณ 1.00 เมตร มีจอมปลวกขึ้น
ปกคลุมหมด เห็นแต่ยอดแหลมของจอมปลวก รอบอุโบสถเต็มไปด้วยต้นจำปา ต้นชะอมและ
เถาวัลย์ เป็นต้น จึงทำให้ที่นั่นเหมือนป่าทึบ เมื่อชาวบ้านเข้าไปโดยไม่นึกว่าเป็นอุโบสถเก่า จึง
เข้าไปกระแทะจอมปลวกดูเห็นเป็นทองสัมฤทธิ์ก็รู้ว่าเป็นพระพุทธรูป จึงพากัน ไปนิมนต์หลวงพ่
อูปัชฌาย์ฟุก เจ้าอาวาสวัดหนองไฉ้ เพื่อไปขอพระพุทธรูปเหล่านั้นมาไว้สักการบูชา ท่านจึงไปยัง
บ้านปากน้ำพร้อมด้วยชาวบ้านหนองไฉ้ เมื่อชาวบ้านปากน้ำทราบ จึงพากันไปสำรวจดูจึงพบว่า
พระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์อยู่ 4 องค์ เรียกว่า หลวงพ่อ 4 พี่น้อง เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ปางมาร
วิชัย ชาวบ้านปากน้ำเกิดความรู้สึกหวงแหนไม่ยอมให้ แต่ด้วยความเกรงใจหลวงพ่อกุญแจ จึงอนุญาต
ให้นำมาได้เพียง 2 องค์เล็กเท่านั้น องค์น้องหน้าตักกว้าง 31 นิ้ว องค์พี่หน้าตักกว้าง 39 นิ้ว ส่วนอีกคู่
ใหญ่กว่ามีขนาดหน้าตักกว้าง องค์พี่ 42 นิ้ว และองค์น้องหน้าตักกว้าง 39 นิ้ว ชาวบ้านเก็บรักษาไว้
บูชาที่วัด ชาวบ้านทั้งสองแห่ง จึงเรียกว่า “หลวงพ่อสองพี่น้อง”

รูปที่ 7 รูปหลวงพ่อสองพี่น้อง

หลวงพ่อสองพี่น้อง ของวัดปากน้ำ เคยถูกमारศาสนาขโมยไปเมื่อ พ.ศ. 2521 และได้กลับคืนมาเมื่อ พ.ศ. 2528 รวมเวลาที่หลวงพ่อกหายไปจากบ้านปากน้ำ 7 ปี ซึ่งในระหว่างที่หลวงพ่อสองพี่น้องหายไป ชาวบ้านปากน้ำได้ระดมกำลัง ทั้งด้านทรัพย์สิน เงินทอง และกำลังกายกำลังใจ ช่วยกันระดมตามหาหลวงพ่อกทุกวิถีทาง ในที่สุดชาวบ้านปากน้ำก็สามารถตามหาหลวงพ่อกเจอ และอัญเชิญหลวงพ่อสองพี่น้องกลับคืนมายังวัดปากน้ำ เพื่ออยู่เป็นคู่บารมีให้ชาวปากน้ำได้กราบไหว้สักการบูชา โดยมีเรื่องเล่าจากนายปุม คัมภีร์ (สัมภาษณ์โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2554) ที่บ้านเหนือ ต.ปากน้ำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย) อดีตกำนันตำบลปากน้ำและอดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ว่าตนได้เป็นกำลังส่วนหนึ่งในการช่วยออกติดตามหาหลวงพ่อสองพี่น้องกลับคืนมา กล่าวกันว่าผู้มีอำนาจสั่งว่าอยากได้พระพุทธรูปเก่า จากกรุเมืองสุโขทัย ทำให้บรรยากาศของสุโขทัยในยุคนั้นเต็มไปด้วยการขุดค้นหาของเก่าตามกรุวัดต่าง ๆ และการขโมยของเก่ากัน เพื่อนำไปขายให้กับพ่อค้า นายหน้า และหลวงพ่อสองพี่น้องของวัดปากน้ำ ก็ถูกขโมยไปโดยคนที่รู้จักปากน้ำ แต่ระหว่างการเคลื่อนขนย้ายหลวงพ่อกเพิ่มไปด้วยอุปสรรคต่าง ๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการพาหลวงพ่อกขึ้นเฮลิคอปเตอร์ แต่เครื่องไม่ยอมขึ้น คือไม่สามารถพาหลวงพ่อกออกจากสุโขทัยไปได้ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ขโมยคนนั้น จึงซ่อนหลวงพ่อสองพี่น้องไว้ในสระแล้วเอาดินฝังกลบไว้ เพื่อรอวันขายออกไปอีก ครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็ไม่สามารถขายหลวงพ่อกออกไปจากสุโขทัยได้ ในระหว่างนั้น ชีวิตของขโมยก็ไม่สามารถอยู่ดีมีสุขเช่นคนปกติได้ ชีวิตเต็มไปด้วยความหวาดระแวง และอุปสรรคนานา อีกทั้งคนในครอบครัวก็ต้องมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี ทำให้ตนเองไม่สามารถจะทนต่อไปได้อีก จึงขอกินหลวงพ่อกให้กับชาวปากน้ำ เมื่อชาวบ้านปากน้ำทราบข่าวก็พากันดีใจ และรวบรวม เรือ ไร ทรัพย์สิน เพื่อนำไปเป็นทุนทรัพย์ในการขุดหาหลวงพ่อกที่ถูกฝังอยู่ในสระแห่งหนึ่งในจังหวัดสุโขทัย แล้วจึงอัญเชิญหลวงพ่อสองพี่น้องกลับคืนสู่ปากน้ำตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และมีการจัดเวรยามของชาวบ้านเพื่อเฝ้าดูแลหลวงพ่อกแม้ในยามค่ำคืน จนกระทั่งปัจจุบันนี้

โดยความศรัทธาของชาวบ้านปากน้ำ หลวงพ่อสองพี่น้องจึงเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านปากน้ำ และมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ว่าหากใครอยากขอให้สมปรารถนาในเรื่องใด ให้ไปกราบไหว้ขอจากหลวงพ่อกก็จะสมหวังทุกครั้งไป ทำให้วัดปากน้ำจึงมีโรงลิเก หรือการรำเก๊บนอยู่เป็นประจำ

และเช่นกันกับการพาหลวงพ่อสองพี่น้องคู่เล็กไปยังวัดหนองไฉน ต.เมืองบางม่นั้น ก็มีอุปสรรคนานา ดังเรื่องเล่าที่ชาวบ้านแถบนั้นพากันกล่าวกันว่า หลวงพ่อกไม่ยอมจากบ้านปากน้ำไป เมื่อพาหลวงพ่อกไปอยู่วัดหนองไฉน ท่านคงจะคิดถึงวัดเก่าจึงหนีไป ชาวบ้านหนองไฉนจึงตามไปอาราธนากลับวัด จนสุดท้ายต้องให้ชาวบ้านปากน้ำรำพันบวงสรวงไปส่งหลวงพ่อก และชาวบ้าน

หนองไผ่มารับให้มีงานบวงสรวง เจ็ดวัน เจ็ดคืน หลวงพ่อสองพี่น้องจึงไม่หนีกลับวัดเก่า ซึ่งสถานที่ที่หลวงพ่อสองพี่น้องหนีมาอยู่ คือใต้ต้นโพธิ์ใหญ่ต้นหนึ่ง ชาวบ้านปากน้ำจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า ทุ่งโพธิ์ トラบจนทุกวันนี้ และตอนแรกชาวหนองไผ่พาหลวงพ่อสองพี่น้อง มาประดิษฐานในมณฑป ยังไม่มีใครให้ความสนใจเท่าที่ควร ทุกเดือน 3 ขึ้น 12, 13, 14 และ 15 ค่ำ ของทุกปีจะจัดให้มีงานนมัสการรอยพระพุทธรูปจำลองในมณฑป ต่อมาหลวงพ่อสองพี่น้องมีความศักดิ์สิทธิ์ มีคนเคารพเลื่อมใสมากขึ้น งานนมัสการรอยพระพุทธรูปจึงกลายมาเป็นงานนมัสการหลวงพ่อสองพี่น้องไปโดยปริยาย โดยความเชื่อที่ว่างานนมัสการนี้ จะทำให้หลวงพ่อสองพี่น้อง ไม่คิดถึงวัดเก่าที่ปากน้ำ และไม่หนีกลับปากน้ำอีก ดังนั้นงานนมัสการหลวงพ่อสองพี่น้องจึงต้องมีการจัดเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด

นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ยืนยันความเป็นวัดเก่าแก่ของวัดปากน้ำ คือ มีพระพุทธรูปปูนปั้น ซึ่งประดิษฐานอยู่บนแท่นวิหารเก่า ซึ่งเสาค้ำด้วยศิลาแลง มีลักษณะเป็นก้อน 6-7 เหลี่ยม มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 14-17 นิ้ว สูงหนา 5-9 นิ้ว ขณะนี้เหลือเพียง 12 ก้อน ตัววิหารฝาผนังพัง ไม่มีหลังคา และมีอิฐเผา ขนาดของอิฐแต่ละก้อนกว้าง 5 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว หนา 25 นิ้ว แต่เดิมพระพุทธรูปนี้ไม่มีเศียร ต่อมีพ่อเกาะ คชพันธ์ ที่เป็นช่างเชื้อสายเขมร ได้ปั้นต่อเศียร และต่อมาเจ้าอาวาสวัดปากน้ำองค์ปัจจุบัน ได้เอาปูนปั้นทับองค์เดิม จึงทำให้อุณชนรุ่นหลังไม่สามารถเห็นศิลปะสมัยเก่าได้ ส่วนฐานเดิมของพระอุโบสถหลังเก่าที่ประดิษฐาน พระพุทธรูป 4 พี่น้องนั้นยังมีร่องรอยให้เห็นได้อยู่ในสมัยของปู่ย่าตายาย แต่ปัจจุบันนี้ ร่องรอยเดิมถูกพัฒนาเพิ่มเติมจนจำแนกไม่ได้แล้ว และจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน นั้นเล่าว่า พระพุทธรูปเก่าสมัยสุโขทัยองค์เล็กองค์น้อยนั้นมีอยู่มากมายที่วัดปากน้ำ แต่ปัจจุบันนี้มีเหลือให้เห็นเพียง 2 องค์เท่านั้น คือ หลวงพ่อสองพี่น้อง พระคู่บ้านปากน้ำ

รูปที่ 8 วัดปากน้ำ

และจากการเล่าเรื่องจากความทรงจำของพ่อค้ำ พลอยทับทิม อดีตกำนันตำบลปากน้ำ ผู้ที่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและผู้นำความเจริญมาสู่ตำบลปากน้ำในหลาย ๆ ด้าน เล่าในขณะที่มีอยู่ 90 ปี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เล่าว่า ความเปลี่ยนแปลงของบ้านปากน้ำนั้นอยู่คู่กับพุทธศาสนามาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำชุมชนในสถานะหนึ่ง และอีกสถานะหนึ่งคือผู้นำทางด้านศาสนา พระสงฆ์ที่มีบทบาทต่อบ้านปากน้ำ เริ่มตั้งแต่พระอาจารย์หุน เป็นเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ราว พ.ศ. 2433-2465 ต่อมาคือพระครูสถิตธรรมรส (หลวงพ่อบุญ รัศมี) ตั้งแต่ พ.ศ. 2466 - 2505 โดยหลวงพ่อบุญเป็นผู้ริเริ่มการศึกษาให้กับชาวปากน้ำ ท่านจึงได้รับการแต่งตั้งเป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนวัดปากน้ำ ในสมณพระสงฆ์ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2466 และได้ทำหน้าที่เป็นพระครูสั่งสอนบุตรหลานในบ้านปากน้ำ จนถึงพ.ศ. 2500 ซึ่งท่านได้แต่งตั้งเป็นพระใบฎีกาเอม ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมธรเอม และรับสมณะศักดิ์พัดยศเป็นพระครูสถิตธรรมรส และพระอุปัชฌาย์ในที่สุด คุณูปการของพระครูสถิตธรรมรสต่อบ้านปากน้ำนั้นมีมากมาย และยังส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างคน วางรากฐานการศึกษา และพัฒนา สร้างสิ่งสาธารณะประโยชน์มากมาย โดยผลของการพัฒนาของท่านในอดีต นั้นส่งผลให้บ้านปากน้ำ เป็นปากน้ำได้อย่างเช่นปัจจุบันนี้ ท่านได้มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2505 สิริรวมอายุได้ 67 ปี

และวัดเก่าแก่อีกวัดหนึ่งในตำบลปากน้ำคือ วัดมาบป่าเลา ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของชุมชนบ้านปากน้ำ ประมาณ 7 กิโลเมตร จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ คาดว่าน่าจะเป็นวัดเก่าตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยรุ่งเรือง แต่คงถูกทิ้งไว้ให้เป็นวัดร้าง ในสมัยที่ผู้คนสุโขทัยถูกกวาดต้อนไปตอนเกิดสงครามกับกรุงศรีอยุธยา วัดร้างแห่งนี้ถูกค้นพบโดยอดีตกำนันค้ำ พลอยทับทิม ขณะที่ดำรงตำแหน่งนั้น ได้พาชาวบ้านไปแพ้วถางป่า และบูรณะขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจต่าง ๆ และมีพระประจำพรรษาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา แล้วเริ่มมีการสร้างโรงเรียนขึ้นในบริเวณวัด ซึ่งในขณะที่ทำการก่อสร้างโรงเรียน ช่วงที่ดอกเสมาเริ่ม ไม้ดอกไปพบไหโบราณ จำนวน 2 ใบ มีขนาดใหญ่เท่าโอ่งมังกร แต่ปัจจุบันนี้ไหโบราณได้หายไปแล้ว และหลักฐานที่พบบริเวณวัดคือ เศษชิ้นส่วนขององค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ และใบเสมา ฯลฯ

รูปที่ 9 วัดมาป่าเลา

กล่าวกันว่า อาณาเขตของบ้านปากน้ำในสมัยก่อนกว้างมาก รวมอาณาเขตไปจนถึง บ้านหนองบัว หมู่ที่ 1 ต.หนองบัว อำเภอสรีนคร จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2490 ต.ศรีนคร ได้ยกฐานะเป็นกิ่ง อำเภอสรีนคร ทำให้บ้านหนองบัวแยกไปขึ้นต่อ ต.หนองบัวไป

จากการเก็บข้อมูลประวัติชุมชนจะเห็นได้ว่า ประวัติบ้านปากน้ำ เป็นชุมชนที่มีรากเหง้าสืบทอดจากอดีต มีประวัติศาสตร์ของชุมชนมาอย่างยาวนาน ซึ่งได้รับการสืบทอดผ่านการบอกเล่า และระบบการศึกษา

3. สภาพสังคมของชุมชนบ้านปากน้ำ

ลักษณะครอบครัวของชาวบ้านปากน้ำ ส่วนมากเป็นแบบครอบครัวใหญ่ที่มีหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในเขตบ้านเรือนเดียวกัน ที่มีพ่อแก่แม่แก่ หรือทวดเป็นผู้อาวุโสที่สุด รองลงมาจะเป็นปู่ย่า ตายาย จากนั้นจึงจะเป็น ลุง ป้า น้า อา ลูก หลาน หากครอบครัวไหนมีลูกมาก ก็จะไม่เพียงพอจึงต้องขยับขยายออกไปนอกหมู่บ้าน เช่นไปอยู่ท้ายบ้าน หรือในไร่อ้อย จนเกิดกลายเป็น

หมู่บ้านในไร่ ในนา กลุ่มหมู่บ้านรอง ทั้งสองกลุ่ม คือ กลุ่มบ้านมาบป่าเลา บ้านน้ำโจน และบ้าน อ้อมรอบ และกลุ่มบ้านไทรงามและบ้านหนองวงเวียน

ภูมิประเทศของบ้านปากน้ำ เป็นที่ราบลุ่ม ตั้งชุมชนอยู่ตามริมแม่น้ำยม (สายเก่า) โดยมี หลักฐานทางโบราณคดีบ่งบอกว่าริมแม่น้ำยมสายเก่าตั้งแต่คลองหกบาท ต.ปากกุมเกาะ อำเภอสวรรคโลก ถึง อำเภอกงไกรลาส มีวัดโบราณตั้งเรียงรายอยู่ตลอดเส้นทาง เช่น วัดร้าง หมู่ที่ 9 ต.ในเมือง ปัจจุบันสถาปนาเป็นวัดแม่น้ำเก่าสิทธาราม วัดโบราณร้างอยู่ใกล้กับศาลาเจ้าพ่อมะขามเก่า หมู่ที่ 11 ต.ในเมือง วัดเวฬุรานาราม ต.ย่านยาว วัดสวนจิง ต.คลองกระจง วัดกรงทอง หมู่ที่ 5 ต.คลองกระจง วัดปากน้ำ ต.ปากน้ำ วัดสระเหนือ วัดสระใต้ วัดสระเกาะ วัดปลายนาตลุง ต.เมืองบางยม อำเภอสวรรคโลก วัดโรงฆ้อง ปัจจุบันเรียกวัดวงฆ้อง ต.เกาะตาเลียขิง อำเภอสรีสำโรง

แม่น้ำยมที่ไหลพันคเคี้ยวไปมาตั้งแต่จังหวัดพะเยา อำเภอปง ต้นกำเนิดแม่น้ำยมอันเกิดจากเทือกเขาฝิ่บ้นน้ำ ไหลผ่านอำเภอสอง อำเภอหนองม่วงไข่ อำเภอเมือง อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย อำเภอลอง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ แล้วไหลเข้าสู่ อำเภอศรีสัชนาลัย และเข้าสู่ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ทำให้จังหวัดสุโขทัยเป็นพื้นที่น้ำท่วมในฤดูน้ำหลากเป็นประจำ และต้องเผชิญกับปัญหาภัยแล้งในฤดูแล้ง เพราะไม่สามารถจัดการน้ำ จากลำน้ำยมได้

ด้วยธรรมชาติที่สร้างให้ชาวบ้านริมน้ำยมต้องปรับตัวกับปัญหาน้ำท่วม และน้ำแล้ง ชาวบ้านปากน้ำเองก็เช่นกันจึงต้องมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับแม่น้ำยม และต้องปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คน ไม่ว่าจะเป็นในหมู่ญาติพี่น้องกันเอง ระหว่างชุมชน การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชไร่ พืชสวน นาข้าว จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรน้ำจากลำน้ำยมเป็นหลัก จึงได้มีการก่อสร้างประตูระบายน้ำแม่น้ำยม บ้านหาดสะพานจันทร์ เพื่อบริหารจัดการน้ำยม การกักเก็บน้ำในลำน้ำยม ช่วยในการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และช่วยระบายน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก เพื่อให้ชาวบ้านในเขตจังหวัดสุโขทัยได้รับประโยชน์มากที่สุด เมื่อปี พ.ศ. 2535 จึงนับว่าวิถีชีวิตชาวบ้านริมลำน้ำยมเป็นวิถีชีวิตที่ชาวบ้านต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถอยู่รอด และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างดี

4. การเมืองการปกครอง

ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่วิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติที่ไม่แน่นอน จึงต้องมีการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้คอยปกป้อง และคุ้มครองให้สามารถอยู่รอด ปลอดภัยด้วยดีกันทุกคน รวมทั้งการมีผู้นำที่สามารถนำพาความอยู่รอดปลอดภัยได้ด้วยเช่นกัน นั่นย่อมหมายถึง การสามารถจัดการปัญหา ความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างผู้คน และระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ

ชุมชนบ้านปากน้ำ จึงเป็นอีกหนึ่งชุมชน ที่ต้องอาศัยการจัดการจากผู้นำ ที่มากบารมี เพื่อจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ดังนั้นในยุคเริ่มต้นของชุมชน จึงมีหลวงพ่อบุญ รัศมี ผู้ซึ่งริเริ่มตั้ง สาธารณูปโภค สำคัญ ๆ ของชุมชนไว้ ที่สำคัญยิ่ง อันส่งผลต่อเนื่องมาจวบกระทั่งปัจจุบันคือ โรงเรียนวัดปากน้ำ และต้นยางโบราณ ในเขตวัดและโรงเรียน ซึ่งท่านนับเป็นครูใหญ่คนแรกของ โรงเรียน และในยุคต่อมาก็มี กำนันค้ำ พลอยทับทิม ผู้คิดสร้างถนนเชื่อมระหว่างตำบลปากน้ำกับ ตำบลเมืองบางยม นับเป็นคุณูปการที่คนรุ่นหลังจะต้องได้เคารพ และถือเป็นแบบอย่าง และกำนัน ปุ่ม คัมภีร์ ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานเกียรติบัตรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในฐานะกำนัน นักพัฒนาผู้ริเริ่มให้กลุ่มแม่บ้านในตำบลช่วยกันประกอบอาหารกลางวันไว้เลี้ยงเด็กนักเรียน เป็นต้น

ชาวบ้านปากน้ำจึงให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตัวต่อผู้นำชุมชนทั้งผู้นำเก่า ผู้นำทางภูมิ ปัญญา และผู้นำที่มาจาก การเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง นั่นคือการให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟัง เกรงใจ ปฏิบัติตามคำสั่ง/คำขอหรือ/คำแนะนำอย่าง ไม่ขุ่นขุกใจนัก และวิธีนี้ได้ส่งผลสืบเนื่องมาจนถึง ปัจจุบัน ที่ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับการต้องเลือกผู้นำชุมชนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการเลือก ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ โดย จะเห็นได้จากตัวเลขผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และ ระดับชาติ โดยเฉลี่ย คิดเป็นร้อยละ 72.45 (แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2554-2556) อบต.ปากน้ำ, 2553:19) เพราะตำแหน่งผู้นำย่อมส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดังที่เป็นมาอย่างในอดีตราบจนปัจจุบันนี้เช่นกัน ดังนั้นชุมชนบ้านปากน้ำจึงมีประเพณี วัฒนธรรมเพื่อ สืบทอดวิถีความเชื่อในตัวผู้นำ อย่างเช่น ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ ญาติพี่น้อง ที่เคารพนับถือ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี

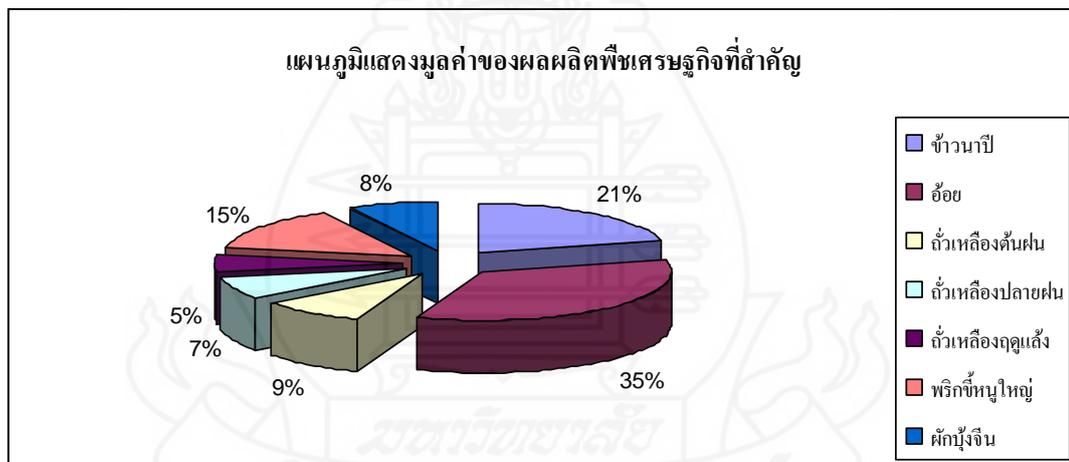
5. สภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวนและ เลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 36,371 ไร่ ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่มีประชาชนนิยมปลูกแยก ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงมูลค่าของผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในตำบล

ลำดับที่	ชนิด	ผลผลิตเฉลี่ย (ก.ก./ไร่/ปี)	ผลผลิตรวม (ตัน)	ราคา บาท/ก.ก.	มูลค่า (บาท)
1.	ข้าวนาปี	850	9,452	3.9	36,862,800
2.	อ้อย	15,000	133,710	0.46	61,506,600
3.	ถั่วเหลืองต้นฝน	285	1,570	10.25	16,096,087
4.	ถั่วเหลืองปลายฝน	250	1,100	12.00	13,200,000
5.	ถั่วเหลืองฤดูแล้ง	210	798	12.00	9,576,000
6.	พริกขี้หนูใหญ่	800	1,176	22	25,872,000
7.	ผักบุ้งจีน	300	543	25	13,575,000

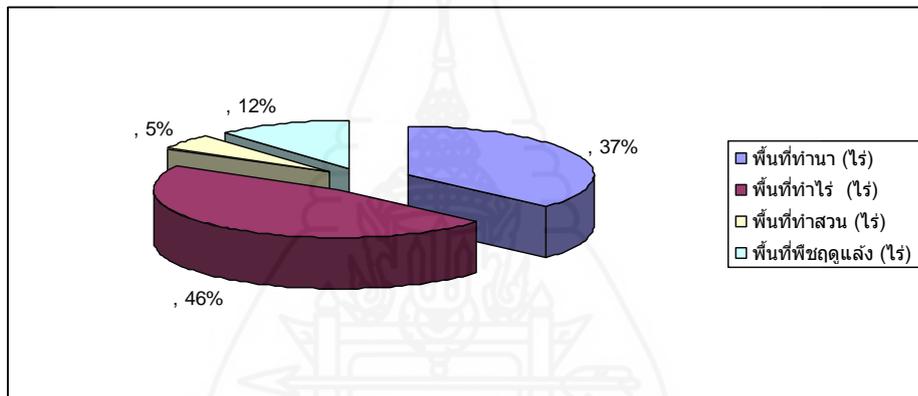
ที่มา: เกษตรอำเภอสุวรรณคโลก

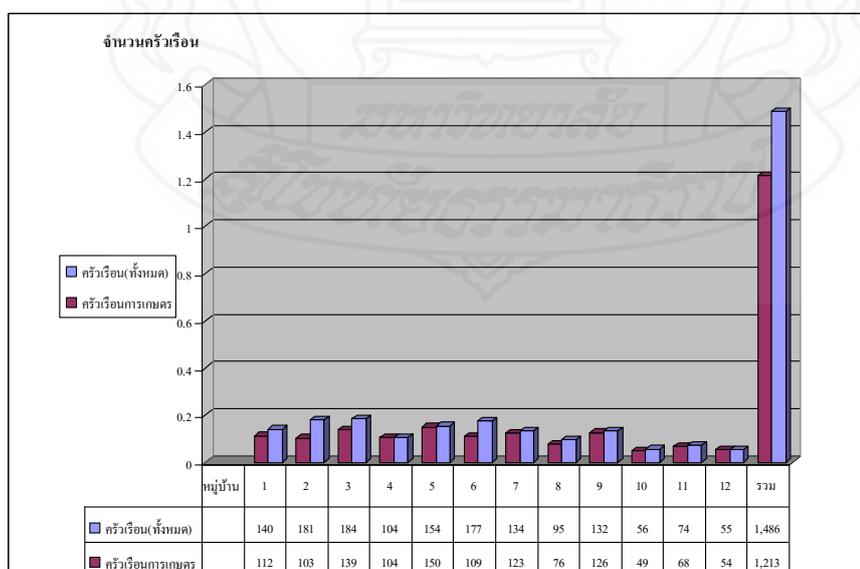
ภาพที่ 10 แผนภูมิแสดงมูลค่าของผลผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลด้านการเกษตรจำแนกตามประเภท

ลำดับที่	ประเภท	จำนวน (ไร่)	หมายเหตุ
1	พื้นที่ทั้งหมด	40,512	
2	พื้นที่ทำการเกษตร	36,371	
	- นา	12,070	
	- ไร่	20,486	
	- สวน	1,707	
	- ปลูกพืชในฤดูแล้ง	4,302	

ภาพที่ 11 แผนภูมิแสดงพื้นที่ทางการเกษตร

ภาพที่ 12 แผนภูมิแสดงจำนวนครัวเรือนที่ทำการเกษตรเปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลสัตว์ที่ประชาชนนิยมเลี้ยง

ลำดับที่	ชนิดสัตว์	ครัวเรือนที่เลี้ยง	จำนวน (ตัว)
1.	โค	47	1,044
2.	สุกร	34	733
3.	ไก่	551	12,750

ที่มา: สำนักงานปศุสัตว์อำเภอสวรรคโลก

เนื่องด้วยประชากรส่วนใหญ่ของตำบลปากน้ำประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงส่งผลให้เห็นถึงข้อมูลด้านการเกษตรอันแสดงให้เห็นศักยภาพของเกษตรกรชาวปากน้ำ ว่าสามารถดำรงชีพด้วยการเกษตร แม้ว่าการจัดการแม่น้ำยมจะทำให้ค่อนข้างลำบาก หากไม่มีหน่วยงานราชการ องค์กรชลประทาน เข้ามาช่วยจัดการน้ำให้เกิดความพอดี ก็ย่อมเกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพยิ่งขึ้น และนโยบายการส่งเสริมการเกษตรของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ส่งผลให้พื้นที่บ้านปากน้ำ สามารถทำนาข้าวได้ปีละ 3-4 รอบ และสามารถปลูกพืชส่งเสริมการเกษตรอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นพริก ผักบุ้ง และอ้อย ซึ่งเป็นพืชไร่ที่สามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดีให้กับชาวไร่อ้อยที่ลงทุนลงแรง โดยมีการทำสัญญาผูกขาดการขายอ้อยให้กับบริษัทผลิตน้ำตาล ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์

การทำการเกษตรปลูกอ้อยในรูปแบบดังกล่าว ส่งผลให้แรงงานในชุมชนไม่เพียงพอต่อความต้องการของภาคการเกษตรไร่อ้อย ดังนั้นผู้ประกอบการที่ได้ทำพันธะสัญญากับบริษัทจึงต้องไปจ้างเหมาแรงงานจากทางภาคอีสานมาตัดอ้อย เพื่อส่งขายให้กับบริษัทให้ทันการเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่งผลให้ในชุมชนมีแค่มีพนักงานตัดอ้อยอยู่ตามท้ายบ้าน หรือหัวไร่ปลายนา มีจำนวนประชากรแฝงในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตอ้อย ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก เศรษฐกิจของชาวบ้านปากน้ำ จึงเป็นเศรษฐกิจที่ผูกขาดไว้กับเศรษฐกิจขนาดใหญ่ กล่าวคือ หากเศรษฐกิจระดับมหภาคมีการเติบโต เศรษฐกิจของชาวบ้านปากน้ำก็ย่อมดีตามไปด้วย แต่หากเศรษฐกิจระดับมหภาคไม่โต เศรษฐกิจของชาวบ้านก็ย่อมต้องแย่ตามไปด้วย

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เกษตรกรทุกคนจะสามารถทำการเกษตรแบบพันธะสัญญานี้ได้สำเร็จกันหมด เพราะต้องอาศัยทุนขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน และเงินทุน ทำให้ชุมชนบ้านปากน้ำเกิดความแตกต่าง เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ เกิดกลายเป็นสังคม คนรวย และคนจนขึ้นในชุมชนอย่างชัดเจนมากขึ้น ๆ ทุกวัน

ภาคผนวก ข

เรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงจากเอกสารต้นฉบับ

เรื่องราวเกี่ยวกับพระร่วงจากเอกสารต้นฉบับ

1. พงศาวดารเหนือ เป็นหนังสือเมื่อครั้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ยังดำรงพระเกียรติยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมีรับสั่งให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เป็นผู้รวบรวมเรื่องมาเรียบเรียง เมื่อ ปี เถาะ นพศก จุลศักราช 1169 (พ.ศ. 2350) ต้นฉบับที่มีในหอพระสมุดมีบานแผนกดังนี้

“ ข้าพระพุทธเจ้า พระวิเชียรปรีชา น้อยเจ้ากรมราชบัณฑิตขอได้รับพระราชทานเรียบเรียงสยามราชพงศาวดารเมืองเหนือ ตั้งแต่บาธรรมราช สร้างเมืองสัชชนาลัยเมืองสวรรค์โลก ได้สวราชสมบัติ ทรงพระนามพระเจ้าธรรมราชาธิราช เป็นลำดับลงมาจนถึงพระเจ้าอู่ทอง สร้างกรุงศรีอยุธยาโบราณราชธานี โดยกำลังสติปัญญาสักกานุรูปอันน้อยทูลเกล้ากระหม่อมถวาย ขอเดชะ ”

หนังสือที่รวมเรียกว่าพงศาวดารเหนือนี้ ที่จริงเป็นหนังสือหลายเรื่องมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่เดิมดูเหมือนจะจดจำไว้เป็นเรื่องต่าง ๆ กัน ได้เคยเห็นมาบางเรื่องมีอยู่ในที่อื่นจะพึงเอามารวบรวมและแต่หัวต่อเชื่อมให้เป็นเรื่องเดียวกัน เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรับสั่งให้พระวิเชียรปรีชาเรียบเรียง วิธีเรียบเรียงอยู่ข้างจะไขว้เขวลับสน บางทีเรื่องเดียวกันเล่าซ้ำเป็นสองหนก็มี หนังสือพงศาวดารเหนือนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้พิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อปีมะเส็ง เอกศก จุลศักราช 1231 พ.ศ. 2412 มีเรื่องตำนานพระแก้วมรกตติดอยู่ข้างท้ายด้วย ในการพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ เพื่อให้สะดวกแก่ผู้อ่าน ข้าพเจ้าได้ลงชื่อเรื่องไว้ทุก ๆ เรื่องในพงศาวดารเหนือ และเรื่องที่เล่าซ้ำกัน ได้ตัดออกเสีย แต่ขอให้ผู้อ่านเข้าใจว่า หนังสือพงศาวดารเหนือนี้พิมพ์ตามฉบับเดิม ข้าพเจ้าไม่ได้สอบสวนลงเนื้อเห็นความจริงเท็จของเรื่องราวไว้ในที่นี้

ในหนังสือพงศาวดารเหนือ ประกอบไปด้วยเรื่องราว ที่เรียงร้อยเข้าไว้ด้วยกัน ตั้งแต่เรื่อง สร้างเมืองสวรรค์โลก ยกบาธรรมราชขึ้นเป็น พระยาธรรมราชาครองเมืองสวรรค์โลก ได้เล่าเรื่องไว้ตั้งแต่ เจ้าฤทธิสัชชนาลัย และเจ้าฤทธิสิทธิมงคล สองพี่น้องมีอายุยืนได้ 100 ปี ได้กล่าวโอวาทสั่งสอนลูกหลาน ว่าอย่าประมาทลิ้มตน ทั้งฝั่งสมุทรก็หมดไปแล้ว เขาจะสร้างบ้านสร้างเมือง จะมีภัยอันเป็นมาก จงชวนกันทำกำแพงกันตัว อย่าให้มัวเมาแก่ตัณหา สารตราเร่งตกแต่งไว้ ผู้ใดถ้าเป็นใหญ่ให้ครอบครองกัน ... ครั้นเจ้าฤทธิสั่งสอนลูกหลานแล้ว ก็เหาะขึ้นไปถึงเขาใหญ่ชื่อ ภูเขาหลวง สร้างสมณธรรมภavana ได้ปัญจมนานสมาบัติขาดจากตัณหา ด้วยปัญญาแห่งตน

...จึงบาชรรราชผู้รู้ฤกษ์พานาที่ ได้ยินในสำนักเจ้าฤกษ์ผู้เป็นปู่ว่า ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำปีมะโรง โทศก ภายหน้าจะได้ลูกนาคมาเป็นพระยาตั้งแต่พระพุทธเจ้า นิพพานได้ 500 ปี ...

ส่วนเรื่อง พระร่วงอรุณกุมารเมืองสวรรคโลก จึงเป็นเรื่องราวที่เล่าต่อมาจากเรื่อง สร้างเมืองสวรรคโลกฯ เริ่มจาก พระพุทธศักราชได้ 500 ปี มโรงสัมฤทธิ์ศก จุลศักราช 86 ปีกัญ พระยาอภัยคามินีศิลาจารย์บริสุทธิอยู่ในเมืองทริภุญชัยนคร ย่อมออกไปจำศีลอยู่ใน เขาใหญ่ จึงร้อนถึงอาสนนางนาคอยู่มิได้ ก็ขึ้นมาในภูเขาใหญ่นั้น ก็มาพบพระยาอยู่จำศีล เธอก็มาเสพเมถุนด้วยนางนาค ๆ อยู่ได้เจ็ดวันแล้วจะลาไป พระยาจึงให้ฝ้ารัดกัมพลและ ชำมรงค์ไปแก่นางนาคให้ชมต่างพระองค์ นางนาคก็กลับลงไป พระยาก็ก็นำเข้ามาเมืองคังเก่า และนางนาคก็มีครรภ์แก่และนางนาคก็ว่าลูกตนนี้มีใช่เป็นใจ และจะเป็นมนุษย์ทีเดียว และ จะคลอดในเมืองนี้ได้แล้ว จึงขึ้นมาถึงภูเขาที่อาสนแห่งพระยานั้นก็ประสูติกุมาร ฝ่าและ แหวนนันนางก็ไว้แก่ลูกตนแล้วก็นิ่งลงไปเมืองนาค

และมีพรานพเนจรคนหนึ่ง ออกไปหาเนื้อในป่า ได้ยินเสียงกุมารร้องไห้ และ พรานเข้าไปก็เห็นกุมาร แล้วพรานก็สัญญาว่าลูกท้าวหลานพระยาและเห็นตุมากแล้วดู และ ชัดลูกเสีย พรานจึงเอากุมารนั้นไปให้ภรรยาตนเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม

และสมเด็จพระเจ้าอภัยคามินีราช ใช้ให้เสนาอำมาตย์สร้างมหาปราสาท จึงให้ เกณฑ์เอาชาวบ้านมาถากไม้ตั้งเสาพระมหาปราสาท และพรานนั้นก็ต้องเกณฑ์มาถากไม้ จึงเอากุมารนั้นเข้ามาไว้ด้วย และร้อนด้วยรัศมีพระอาทิตย์ พรานนั้นจึงเอากุมารเข้ามาไว้ใน ร่มพระมหาปราสาท ๆ ก็โอนไปเป็นหลายที พระยาเห็นก็หลากพระทัย จึงให้เอาพรานนั้น เข้ามาดู และพรานจะพรามมิได้ก็บอกว่าลูกเขาซัดเสียในป่า และข้าพเจ้าเอามาเลี้ยงไว้เป็น ลูก พระยาจึงถามว่ามีอันใดอยู่ด้วยกุมารนั้นบ้าง จึงกราบทูลว่ามีแหวนและฝ้ายอยู่ด้วยกัน และพระยาจึงให้พรานเอามาดูก็รู้ว่าป็นราชบุตรแห่งตน พระองค์จึงให้รางวัลแก่พรานนั้น และพระองค์จึงให้หาชะแม่มารับเอากุมารนั้นมาเลี้ยงไว้แล้ว พระองค์ให้ชื่อกุมารนั้นว่า เจ้าอรุณราชกุมาร

แล้วยังมีกุมารผู้หนึ่งอันเกิดร่วมชาติมนุษย์ด้วยนางอัครมเหสี ชื่อว่าเจ้าฤทธิกุมาร เป็นน้องเจ้าอรุณราชกุมาร และเจ้าพี่น้องทั้งสองร่วมใจกัน และเจ้าอรุณราชกุมาร ได้พุทธ ทำนายพระพุทธเจ้าเมื่อไปฉันทนอกบ้านปัญจัมชฌคาม และพระยาอภัยคามินีมาคิดแต่ ในพระทัยว่า เมืองใดจะสมควรแก่ลูกแห่งกูนี้ จึงเห็นแต่เมืองสัจฉนาลัย ยังแต่พระราชธิดา และพระราชบุตรหามีได้ และพระยาอภัยคามินีจึงเอาเจ้าอรุณราชกุมารเป็นพระยาใน

¹ เน้นโดยผู้วิจัยเอง

เมืองสัชชาลัย ก็ได้นามชื่อพระยาร่วง และพระองค์จึงให้สร้างพระวิหารทั้ง 5 ทิศ สร้างพระจำลองไว้แทนพระองค์ ตัดพระมหาธาตุและพระระเบียงสองชั้นแล้วเอาแลงทำเป็นค้ำย และเสาโคมรอบพระวิหาร และพระองค์ก็ให้หาช่างทองมาทุกบ้านทุกเมือง จึงให้เอาทองแดงมาทำเป็นลำพระขรรค์ ยาว 88 ศอกกึ่ง ตัน 5 ศอกกึ่ง ปลาย 3 ศอก และแก้วใสยอด 15 ใบ และบัลลังก์แท่นรองยอดใหญ่ 9 กำ ตรีภูทอกทองดี 10 ชั้น และหุ้มทองแดง ขลิบขนุนลงมาถึงตีนคู้หา และสร้างอุโบสถให้เป็นทานแก่พระสงฆ์เจ้า และให้สร้างที่คั่นรักพระธาตุเป็นวิหารและพระเจดีย์ จึงให้ชื่อว่าวัดเขารังแรง และพระเจ้าอรุณราช คือ พระยาร่วงนั้น และท้าวพระยาประเทศเมืองใดๆ จะทนทานอานาภาพพระองค์ก็ห้ามมิได้ มาถวายบังคมทูลสกลชมพู่ทวีป เพราะพระองค์ต้องพุทธทำนายพระพุทธรเจ้า และอายุพระองค์เจ้าได้ 50 ปี พอคำรบพระพุทธรศักราชได้ 100 ปี จุลศักราช 119 ปีมะโรงนพศก จึงคนอันเป็นใหญ่กว่าทั้งหลายนำเอาช่างเผือกงาคำกับเขี้ยวมถวายแก่พระองค์ ด้วยบุญที่พระองค์ทำหุนช้างไล่คอกไม้ ถวายแก่พระพุทธรเจ้าแต่ชาติก่อน และเมื่อพระองค์จะลบศักราชพระพุทธรเจ้า จึงให้นิมนต์พระอชิตเถร และพระอุปัศเถร และพระมหาเถร ไลยลาย คือพราหมณ์ เป็นเชื้อมาแต่พระรามเทพ และพระอรหันต์เจ้าทั้ง 500 พระองค์ ทั้งพระพุทธร โฆษาจารย์วัตรังแรง และขุมมพระสงฆ์เจ้าทั้งหลาย ณ วัดโคกสิงคารามกลางเมืองสัชชาลัย และท้าวพระยาในชมพูทวีป คือ ไทยและลาวมอญจีนพม่าลังกาพราหมณ์เทศเพศต่าง พระองค์เจ้าให้ทำหนังสือไทยเฉียง มอญพม่าไทยและขอมเฉียงของมีมาแต่นั้น

พระยาร่วงมีพระราชโองการตรัสแก่เจ้าฤทธิกุมาร ว่าพระยากรุงจีนเหตุใดจึงมีมาช่วยลบศักราช มาเราพี่น้องจะไปเอาพระยากรุงจีนมาเป็นข้าเราให้ได้ ครั้งพระยาทั้งสองพี่น้องคิดด้วยกันแล้วจึงบังคับอำมาตย์ทั้งหลาย ให้แต่งเรือลำหนึ่งยาวแปดวา ปากกว้างสี่ศอก ครั้นได้ฤกษ์วันอาทิตย์เสด็จออกไปด้วยกำลังน้ำและอันเป็นชาติแห่งนางข้างเวลาหกเทวนบุตร และนอกนั้นเทวนบุตรไปด้วย พระองค์ทั้งสองมีแต่พระขรรค์ธนูศิลป์ ทั้งพระภูมิและพระพายก็พัดพาไป และนางเมขลาเจ้าสมุทรก็ยินดีรักยามิให้เป็นอันตราย และไปได้เดือนหนึ่งจึงถึงกรุงจีน และวันเมื่อไปถึงนั้น บังเกิดเป็นอัศจรรย์ให้เป็นหมอกตกมิให้เห็นพระจันทร์พระอาทิตย์และจีนทั้งหลายให้ชนลูกหนังหัวฟองทั้งเมือง สะท้านสะเทือนหวั่นไหวหนักหนา และพระยากรุงจีนจึงให้หาเสนาอำมาตย์มาขุมมในท้องพระโรง และพิพากษาคำด้วยกันแล้ว จึงใช้ให้ขุนแก้วการจีนพิจารณาในท้องมหาสมุทร และขุนแก้วการจีนไปข้างใต้ ข้างเหนือ มิได้เห็นลำเกลาใดลำหนึ่งในท้องทะเลมิได้ แลเห็นแต่เรือน้อยลำหนึ่ง มีไทยสองคนขี้อลอยมา และขุนนางแก้วการจีนได้เห็นแล้ว จึงกลับไปทูลพระเจ้ากรุงจีน ๆ ก็รู้ในพระทัยแห่งพระองค์ ด้วยมีพระพุทธรทำนายไว้แต่ก่อนอยู่ในเมืองแห่งกู ว่าไทย

สองคนที่น้องจะข้ามทะเลมาแสวงหาเมีย และชายผู้หนึ่งจะเป็นเจ้าแก่ชาวชมพูทวีป และจะ
 ลบศักราชพระพุทธเจ้า แล้วและมาถึงกฐินี่เที่ยงแท้แล้ว ครั้งพระยากรุงจันรู้ในพระทัยแล้ว
 จึงใช้พลจันออกมารับพระองค์ขึ้นมาถึงเรือนหลวงแล้ว จึงให้นั่งบนแท่นแก้ว และพระยา
 กรุงจันจึงถวายบังคมแล้วจึงชวนเจรจา และพระยาร่วงก็ทรงภาษาได้ทุกประการ และพระ
 เจ้ากรุงจันจึงนำเอาพระราชธิดามาถวายให้เป็นอัครมเหสี ด้วยเหตุว่านางนั้น ได้ทำบุญไว้
 ด้วยพระองค์แต่ชาติก่อนมา ได้สร้างพระไตรปิฎกทั้งสามไว้ในพระพุทธศาสนา
 พระพุทธเจ้ากฤษณะ และเมื่อพระพุทธเจ้าเราไปนั่งฉันจึงหันในบ้านปัญจมัชฌคาม เป็น
 นาคให้น้ำเป็นทานแก่พระพุทธเจ้าเรา ๆ ก็ทำนายไว้ว่า นาคนี้จะได้ลบศักราชพระตถาคต
 เมื่อถ้วน 1,000 ปี ได้แก่พระยาร่วงเจ้านี้ และพระยากรุงจันก็รู้ทุกประการ เห็นตามพระทัย
 พระยาร่วงทุกประการ อันจะขัดนั้นมิได้ จึงให้นางราชกัลยาณีพระองค์เจ้า และพระยากรุง
 จันใช้ให้อำมาตย์แต่งสำเภารถราลำหนึ่งกับเครื่องบรรณาการ และพระยากรุงจันจึงฝ่า
 มังกรออกเป็นสองภาค และข้างทางให้มาแก่พระราชธิดา ถ้าและเมื่อหน้าไปจะมีราชสาส์น
 ถึงกันแล้ว ให้เอาตราประกบกันดู ถ้าและเป็นดวงเดียวกัน จึงสันตคว่าราชสาส์นพระราช
 ธิดา พระเจ้าร่วงจึงมาสู่สำเภากับด้วยนางพสุเทวี และเจ้าฤทธิราชกุมาร และฝูงจันทั้งหลาย
 500 เป็นบริวารใช้สำเภาไปได้เดือนหนึ่งจึงถึง ด้วยอานภาพแห่งเทพยดา ครั้นถึงเมืองสัชนา
 ลัยแล้ว ขณะนั้นน้ำทะเลขึ้นมาถึงเรือนหลวงแห่งพระองค์เจ้าแล้ว และท้าวพระยาทั้งหลาย
 กราบถวายบังคมและจันทั้งหลายก็ทำถ้อยชามถวาย จึงมีเกิดถ้อยชามแต่นั้นมา ท้าวไททั้ง
 สองก็อยู่เย็นเป็นสุข ตั้งแต่ทำบุญให้ทานรักษาศีล และถือความสัจอยู่มิให้พลาดพลั้ง จึงมี
 ตะบะเดชะว่าสิ่งใดก็เป็นสิ่งนั้นทุกอัน และพระองค์ก็จึงให้เอาพสุกุมารผู้เป็นน้อง ตั้ง
 พระราชวังอยู่นอกเมือง และเจ้าพสุกุมาร เจ้าฤทธิกุมาร เป็นอันรักใคร่กันเป็นอันหนัก
 หนา มิได้ฉันทาโทษาแก่กัน ไปมาด้วยกัน เข้าไปถวายบังคมด้วยกันมิได้ขาด ในพระราชวัง
 และเมืองพิชัยเชียงใหม่มีแต่พระราชธิดา และหาพระราชาบุตรมิได้ แต่อำมาตย์
 เมืองพิชัยเชียงใหม่ จึงกราบทูลขอพระราชทานเจ้าฤทธิกุมารจะให้เสวยราชสมบัติสืบ
 ตระกูลมิให้ขาดเสียได้ และสมเด็จพระอรุณราช จึงพระราชทานเจ้าฤทธิกุมารผู้เป็นน้อง
 เสด็จขึ้นไปด้วยกัน และให้เจ้าพสุกุมารอยู่รักษาเมืองกับนางพสุเทวี พระองค์ทรงช้างเผือก
 งาคำมีฤทธิยิ่งนักหนา กับด้วยอำมาตย์เสนาเสด็จประพาสดินพนมใหญ่กึ่งกลางหน และจึง
 เจ้าฤทธิกุมารผู้น้องผันหน้าช้างเข้าต่อกันแล้ว พระองค์จึงจับเอาคนที่ทองเต็มไปด้วยน้ำทรง
 อธิษฐานให้แดนแคว้นแคว้นแห่งเจ้าแต่นั้นไป พระองค์จึงทรงเทน้ำในคนที่ทองลงไปเป็น
 สำคัญ แล้วจึงเอาตะปูทองแดงใหญ่ 3 กำ 3 วา 3 ตัว ปักไว้เป็นประธาน ครั้นพระองค์ปัก

แดนไว้ให้แล้ว ก็เสด็จเข้าไปในเรือนหลวง แล้วพระยาอำมาตย์เสนาทั้งหลายก็กราบถวายบังคมแก่พระองค์เจ้าแล้ว

และขณะนั้น พระอรหันต์เจ้านับได้เป็นหลายพระองค์ และพระมหากษัตริย์เจ้า จึงให้ไปว่านางมลิกาเทวีผู้นี้เป็น ไฉน อำมาตย์จึงให้ไปถามพระอรหันต์เจ้า ๆ จึงเล็งด้วยทิพยจักขูรแล้ว จึงบอกแก่อำมาตย์ว่า อุบาสิกาเข้าได้ให้ทานบิณฑบาต อันรายไปด้วยดอกมะลิและทานเชื้อเองแล้ว อำมาตย์จึงไปทูลแก่พระองค์ก็ขึ้นชมยินดีนักหนา จึงราชาภิเษกเจ้าฤทธิกุมารให้เป็นพระยาเลือกกับด้วยนางมลิกาเทวี เมืองพิชัยเชิงใหม่จึงคิดคตัญญแต่ขึ้นมา และลาวผู้หญิงจึงสู่ขอเอาผู้เป็นจารีตสืบมา และพระยาร่วงจึงกลับคืนลงมาเมืองพระองค์ดังกล่าว

และพระยาร่วงขณะนั้นคะนองนัก มักเล่นเบี้ยและเล่นว่าว ไม่ถือตัวว่าเป็นท้าวเป็นพระยา เสด็จไปไหนก็ไปคนเดียว และพระองค์ก็รู้ทั้งบังเหลื่อม รู้จักไตรเพททุกประการ ว่าให้ตายก็ตายเอง ว่าให้เป็นก็เป็นเอง วันหนึ่งขอมผู้ขึ้นมาแล้วก็กลายเป็นหินแลง และขอมก็ขึ้นไม่ได้ด้วยวาจาสั่งแห่งพระองค์ฯ ได้ทำบุญแต่ชาติก่อนมา และเศษแก้วอุทกประสาทพระยากรุงเงินหากให้มาแก่พระองค์ ๆ จะไปได้ 7 วัน นามิเสวยก็ได้

ในกาลวันหนึ่ง พระองค์ก็ทรงว่าคว่ำลงขาดลอยไปถึงเมืองตองอู และพระยาตองอูนั่นเป็นข้าพระร่วงเจ้า แต่ก่อนชื่อ นายอู ไปคล้องลิงเผือกให้แล้วจึงเอาบ้านเมือง ด้วยเศษคด้องลิงเผือกอันเป็นทิพย์จึงได้เป็นพระยานั่น และว่าพระร่วงเจ้าขาดลอยไปตกอยู่บนปราสาท พระยาร่วงเจ้าตามไปถึงเมืองตองอู และพระยาร่วงเจ้านั่งอยู่ในบรรณศาลานอกเมือง ครั้นค่ำพระองค์ก็ลอบเข้าไปทำชู้ด้วยธิดาพระยาตองอูอยู่ในปราสาทอันแล้วไปด้วยเหล็กคาคดลงมาทุกชั้น แต่เมื่อพระร่วงเจ้าจะขึ้นเอวาวานั้น พระองค์เจ้าให้พระยาตองอูขึ้นขึ้น พระองค์ก็เหยียบบ่าพระยาตองอูขึ้นเอวว่า ครั้งเอี่ยมหีบมิถึงพระหัตถ์ พระองค์ก็เหยียบศีรษะขึ้นเอวว่า ด้วยพระองค์คิดว่าเป็นขามีได้ถือความ และพระองค์เอวว่าได้แล้ว พระองค์ก็หนีมา และลูกสาวจึงบอกแก่พระยาตองอูผู้บิดา ๆ จึงรู้ จึงให้ไปตามเอาตัวของพระองค์มาจากเมือง และพระองค์ก็ไม่ว่าเขาเอาใส่ไว้ ด้วยกรรมที่พระองค์เป็นกา และพระยาตองอูเป็นปลา และกาลกัใส่ออกไว้จะกินก็บ่มีกิน แต่นั้นมาลาวมักเป็นผีกินใส่ กินทุกคนทั้งหลาย ครั้นพระร่วงเจ้ามาถึงเมืองสัชชาไสย และมายังพระอัครมเหสีและพระสนมทั้งหลาย ถวายบังคมแล้วก็เปลื้องอาภรณ์ออกจากพระองค์ไว้แล้ว และเจ้าพสุธกุมารก็เข้าไปถวายบังคม จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพสุธกุมารว่า กูจะไปอาบน้ำ มิเห็นกูมา เจ้าเป็นพระยาแทนพี่เกิด และเจ้าพสุธกุมารก็ไม่รู้ และสำคัญว่า ๆ เล่น ครั้นพระองค์ลงไป

อาบนํ้าที่กลางแก่งเมือง ก็อันตรายหายไปในไม่ปรากฏ ในพุทธศักราช 1200 พระยาร่วงสิ้น
ทิวศก จุลศักราช 158 ปีชวดสัปตศก

เสนาอำมาตย์ท้าวพระยาทั้งหลาย ก็ร้องให้รำไรไปมา ทั้งสนมชาวแม่ทั้งหลายเป็น
ทุกข์หนักหนา และเจ้าพสุภุมารจึงให้ราชทูตถือข่าวสาส์นขึ้นไปทูลพระยาลือกุมารราช
นคร เมืองพิชัยเชียงใหม่ผู้เป็นน้องพระองค์ พระยาลือรู้แล้วจึงลงมาราชาภิเษกเจ้าพสุ
ภุมารให้เป็นพระยาในเมืองสาขาลัยแล้ว ครั้งพระร่วงเจ้าทิวศกวันหนึ่งแล้ว ช้างอันเกิด
ร่วมชาตินั้นก็ตายคนละวัน และพระยาลือกุมารขึ้นไปเมืองพิชัยเชียงใหม่ดั่งเก่า

และมีเสนาคนหนึ่งชื่อ ไตรภพนาถ คิดอ่านราชการณรงค์สงครามรอบคอบนัก จึง
ทูลแก่พระยาสุจราชว่า เมืองเรานี้พระเจ้าข้าหาผู้มีบุญมิได้แล้ว และอันตรายจะบังเกิดมีไป
เมื่อภายหลัง ขอพระองค์ให้แต่งกำแพงและหอรบไว้ให้มั่นคง แล้วจึงมีพระราชโองการ
ตรัสสั่งขุน ไตรภพนาถรับพระราชโองการตรัสสั่งแล้ว จึงให้หาเสนาอำมาตย์ซ้ายขวา และ
ตำรวจนอกในไพร่พลโยธาทั้งหลาย ให้ยกกำแพงเข้าไปเป็นป้อมให้รอบเมือง และย่อชลา
ถมไว้ และที่ถมนั้นให้ไว้ปืนใหญ่ทุกแห่งทุกตำบล และค่ายชั้นในและค่ายชั้นนอก และตั้ง
ค่ายเชิงเรียงพนมแห่งหนึ่ง พนมหัวช้างแห่งหนึ่ง พนมบ่อนเบี้ยแห่งหนึ่ง และให้แต่งพระ
นครราชธานี แล้วตั้งป้อมและช่องปืนใหญ่ แล้วให้ตกแต่งหัวเมืองเอก 5 หัวเมือง เมืองโท 8
หัวเมือง แต่สรรพยุทธทั้งปวงไว้สำหรับต่อสู้ข้าศึก แล้วให้แต่งคนเร็วม้าใช้เล่นหากัน จง
ฉับพลับทุกหน้าด่าน

แล้วให้กำหนดกฎหมายไว้ทุกหน้าด่าน แล้วให้กำหนดกฎหมายไปถึงเมืองกัม โพน
นคร ให้กำหนดกฎหมายสืบ ๆ กันไปถึงเมืองคิริ เมืองสวางคบุรี เมืองยางคิริ เมืองขอนแก่น
และเมืองเหล็ก เมืองสิงเทา เมืองทั้งนี้ขึ้นแก่เมืองกัม โพนนคร ท้าวพระยาดกแต่งบ้านเมือง
ทุกแห่ง และเมืองพิบูลย์นคร อันขึ้นแก่เมืองหริภุญไชย คือเมืองลำพูนทุกวันนี้ และเมือง 8
หัวเมืองนั้น ให้แต่งเครื่องศาสตราวุธและตรวจด่านทาง แต่งคนเร็วม้าใช้ไปฟังข่าวแก่กันให้
เป็นอันหนึ่งอันเดียวทุกเมือง และเจ้าพสุภุมารให้พาศิษย์พ่อค้าสำเภาลำหนึ่ง ให้ถือราช
สาส์นไปถึงเมืองกรุงจีน ถึงพระเจ้ากรุงจีนผู้เป็นตา ทูลขอช่างหล่อปืน 10 คน และพระเจ้า
ตากก็ให้มาตามพระเจ้าหลานทูลขอ มาได้ 7 เดือนก็ถึงเมืองสาขาลัย เจ้าพสุภุมารจึงให้ช่าง
หล่อ ปืนใหญ่ 120 บอก ปืนนกสับ 500 บอก จึงมีช่างหล่อสัมฤทธิ์ถมปิดแต่่นั้นมา พระองค์
จึงให้คนทั้งหลายรักษาไว้ตามช่องทั้งคืนและลูกเป็นอันมาก ลูกนั้นให้เอาคืนปืนเผาเป็น
เกลี้ยงให้เป็นลูกปืน

และเรื่องพระร่วงเมืองสุโขทัย² ที่เล่าไว้ในพงศาวดารเหนือ ว่า ขณะนั้นบุตรพระยา ร้อยเอ็ดเป็นนายช่วยน้ำถึงแก่พิราลัย ขณะนั้นนายคงคราเป็นช่วยน้ำเสวยเมืองละโว้ไปส่ง เมืองกัมพูชาธิบดี สามปีส่งทีหนึ่ง แต่นั้นมานายคงคราคุมไพร่ 300 คน รักษาน้ำเสวยอยู่ใน ท่งทะเลชบศร มีเรือเล็กร้อยหนึ่ง นายคงครามีบุตรคนหนึ่งอายุ 11 ขวบ ชื่อนายร่วง แต่ชาติ ก่อนเอาผลมะทรงทำน้ำอัฐบาน ถวายพระ โทณาคมพุทธเจ้า จึงว่าไรเป็นนั่น ครั้นอยู่มา น้ำ มากเอาเรือพายเล่นในท้องพรหมมาศเหนือแล้วขึ้นมา จึงว่าน้ำลงเขี้ยวนัก ให้ไหลกลับไป ถึงเรือนเราเถิด พอตกค้ำลงน้ำก็ไหลกลับมาส่งถึงบ้าน นายร่วงเห็นดังนั้นก็นั่งอยู่ ครั้นอยู่มา นายคุ้มคุมไพร่เป็นนายกองนั้น ไพร่ทั้งปวงจึงยกนายร่วงบุตรนายกอง เป็นนายกองบังคับ ไพร่ต่อมา

ครั้นอยู่มาครบกำรบ นักคุ้มคุมเกวียน 50 เล่มกับไพร่ 1,000 หนึ่งมาบรรทุกน้ำเสวย พระเจ้าพันธุสุริยวงศ์สืบมา ลุ่งน้ำเล่มละ 25 ใบ ครั้นมาถึงที่สระน้ำนั้นก็จอดเกวียนพร้อม กัน จึงให้หานายกองให้เปิดประตูน้ำจะตักน้ำ หาพบนายกองไม่ ถามไพร่ ๆ บอกว่านายร่วง บุตรนายคงเป็นนายได้รักษา จึงบอกนาย ๆ ก็มาพูดจากับนักคุ้มว่าลุ่งน้ำอำมาหนักเสีย เปลา่ ครั้งนี้ไขวชลอมใส่ไปเถิด จะได้อีกได้พอนานจึงมาตัก นักคุ้มก็ตอบว่าตาห่างจะชั่ง น้ำได้หรือ นายร่วงว่ากลัวจะไม่มีที่ใส่อีก นักคุ้มกลัวก็รับ จึงเกณฑ์สานชะลอมเล่มละ 25 ใบ ให้ให้นักคุ้มนำกราบทูลพระเจ้าละแวกเถิด ครั้งกำหนดจะกลับจึงเปิดประตู เอาชะลอมลง จุ่มน้ำ ยกขึ้นใส่เกวียนบรรทุกลงแล้ว นักคุ้มกลัวก็ยกไปจากที่นั้น ครั้นแรมรอนมาถึงแดน ค่าน คนคุมน้ำมาสงสัยในใจว่าชะลอมจะชั่งน้ำได้หรือ บันคานให้น้ำในเล่มเกวียนนั้น ไหล ลงเห็นทั่วกัน จึงสรรเสริญ ฉะนั้นจึงจารึกลงไว้ ที่นั่นจึงเรียกว่าค่านพระจารึก จึงยกไปทาง ตึกโข ครั้นถึงเมืองเข้าแล้วผู้คนที่เล่าลือกันว่าเอาชะลอมบรรทุกมาไม่มีน้ำ พระเจ้ากัมพูชา จึงเอานักคุ้มนายกองคุมเกวียนไปถาม ก็ทูลทุกประการ ยกชุกรบม่น้ำแกลิ่งเทลงในเพนียงจน ไม่มีที่ใส่ เสนาอำมาตย์จึงกราบทูลพระเจ้ากัมพูชา ๆ ตกพระทัยว่ามีบุญเกิดแล้ว เราคิดว่า จะจับตัวฆ่าเสียให้ได้ เสนาพฤตมาตย์ราชขปโรหิตพระยาพระเขมรก็เห็นด้วย จึงเกณฑ์ทัพ เมืองขอมไปตามจับ ขอมรับอาสาตามจับ นายร่วงรู้ข่าวดังนั้นก็หนีไปถึงแดนพิจิตร ไป อาศัยเขาอยู่ริมวัด ขอข้าวชาวบ้านกิน ชาวบ้านเอาข้าวมาให้แก่นายร่วง กับปลาหมอดับ หนึ่ง นายร่วงอดอาหารมาก็กิน หยิบปลาข้างละแถบแล้วโยนลงไปในสระให้ปลาเป็นว่า ยาย ไปจนคุ้มเท่าบัดนี้ นายร่วงก็หนีไปจากที่นั้น ไปอาศัยอยู่วัดเมืองสุโขทัย พอได้อุปสมบท สมภารจึงเรียไรชาวบ้าน เอานายร่วงอุปสมบทเป็นภิกษุ จึงเรียกพระร่วง ขอมคำดินมาถึง เมืองละโว้ที่สระน้ำเสวยนั้น ถามชาวบ้านว่านายร่วงนายกองช่วยน้ำอยู่หรือ ชาวบ้านบอก

² เน้น โดยผู้วิจัยเอง

ว่าขึ้น ไปเมืองเหนือ ขอมรู้คั้งนั้นก็ยกแยกกัน ไป ครั้น ไปถึงเมืองสวรรคโลกถามชาวบ้านว่า นายร่วงมาแต่เมืองได้มาอยู่ที่นี่หรือ ชาวบ้านบอกว่า เขาเล่าลือกันว่า ไปอยู่เมืองสุโขทัย บวช เป็นภิกขุอยู่ ขอมได้ความคั้งนั้นก็ไปเมืองสุโขทัย ผุดขึ้นกลางวัด พอพระร่วงมากวาดวัดอยู่ ขอมจึงถามว่าพระร่วงอยู่ไหน พระร่วงบอกว่า อยู่นี้เถิดจะบอกให้ ขอมก็อยู่ที่นั่นเป็นหินอยู่ คู่มเท่าบัดนี้

พระพุทธศักราช 1502 ปี เจ้าเมืองสุโขทัยทิวังคต เสนาบดีประชุมกันว่า วงศานวงศ์ ไม่มีแล้วเราจะเห็นผู้ใดเล่า เห็นแต่พระร่วงบวชอยู่วัด ก็เห็นอยู่พร้อมกัน จึงเสนากรรมกร พร้อมกัน ไปวัดอัญเชิญพระร่วงเข้ามาครองกรุงสุโขทัย พระยาศรีจันทราธิบดี จึงยกพลขึ้น ไปเมืองสาวัตถี จึงเอาอ่างแก้วที่วัดสวรรคทารามไปผูกหนึ่งกับพระไตรปิฎก ครั้น ไปถึง เมืองฉะเชิงหลาง จึงให้อ่างข้างเผือกงาคำมาแกะเป็นรูปพระร่วง กับเขี้ยวใหญ่ ทั้งพระ ไตรปิฎก กับพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ทั้งอ่างแก้วมาบรรจุไว้ที่หินปูนใช้ได้ 102 ปี พระองค์สวรรคต

คั้งจะเห็นได้ว่าพระร่วงที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารเหนือนี้มี 2 ส่วน คือ พระร่วง อรุณกุมารเมืองสวรรคโลก และพระร่วงเมืองสุโขทัย พระร่วงมีลักษณะตั้งแต่ความเป็นเหนือนมนุษย์ และความเป็นมนุษย์ธรรมดา ๆ คนหนึ่ง และมีการผสมเข้ากับพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงพุทธทำนาย ว่าจะมีลูกนาคได้เป็นพระยาและสามารถเอาชนะพระยากรุงจีน

...จึงบาธรรมราชผู้รู้ฤกษ์พานาที่ ได้ยินในสำนักเจ้าอาวาสผู้เป็นปู่ว่า ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้นหกค่ำปีมะโรง โทศก ภายหน้าจะได้ลูกนาคมาเป็นพระยาตั้งแต่พระพุทธเจ้า นิพพานได้ 500 ปี ...

2. พระร่วงที่ปรากฏในจลยยุทธการวงศ์ (ฉบับความเรียง) ตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 มีความกล่าวว่

“... โส ราชา สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโศราช เมื่อรักษาพระอุโบสถศีลในที่นั้น 7 วันบ้าง 5 วันบ้าง 3 วันบ้าง จึงกลับไปว่าราชกิจในพระนคร 7 วันบ้าง 5 วันบ้าง 3 วันบ้าง แล้วกลับไปรักษาพระอุโบสถศีลเนื่อง ๆ ในที่นั้นเป็นหลายครั้ง เป็นเหตุจะได้สังวาสด้วย นางนาค ด้วยอุปนิสัยแห่งกุศลบุญ ได้กระทำมาด้วยกันแต่ก่อน อนึ่งเป็นเหตุจะได้พระราช บุตร อันมีมหิทธิฤทธิ์เดชาานุภาพบุญธิการมาก อนึ่งเป็นเหตุแห่งกุศลวิบากแห่งคนทั้งสาม นั้นจะให้บังเกิดปรากฏเป็นอัศจรรย์ประหลาด โลกอันควรแก่กาลนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าสุโขทัยมีพระทัยปรารถนาจะเสด็จไปประพาสในเชิง มหาบรรพต ทอดพระเนตรชมวนรูกษชาติพิภพภาคฉานก นิกรมฤคีสัตว์จตุบาททวิบาท แล ท้องแถวธารธาราน้ำไหล ในชอกห้วยเหวภูเขาศิลาดาษ รุกษชาตินี้ยิ่งใหญ่ในประเทศที่นั้น

ครั้นเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรและไปแต่ข้างโน้นข้างนี้ จึงได้เห็นซึ่งนางนาค
 นิมิตตัวเป็นงูเล็ก ยินดีด้วยราจจริตสังวาสกับด้วยงูคืนร์ครึ่งซึ่งกายอันเกี่ยวพันกันอยู่ในที่
 นั้น พระองค์จึงพิจารณาดู เห็นงูตัวเมียนั้นรูปร่างประหลาดคอแดงหงอนแดง จึงแจ้งว่านี่
 ชรอยเป็นนางนาคตระกูลสูง จึงทรงพระดำริว่านางงูรูปร่างเป็นตระกูลนาคอันสูงศักดิ์ มี
 ควรที่จะมารักสังวาสกับด้วยงูคืนตระกูลต่ำ ครึ่งทรงพระราชดำริแล้ว เอาไม้เท้าเข้าเขี่ยค้ำ
 คัดให้ทั้งสองพลัดออกจากกันต่างตัวต่างไป นางนาคนั้นมีความละอาย โกรธซึ่งพระยานั้น
 จึงคิดว่ากูควรจะฆ่าเสียซึ่งพระยานี้ ก็ให้บังเกิดไกรตกใจกลัวด้วยบุญญาฤทธิแห่งพิภพ
 แห่งตน เข้าไปสู่สำนักแห่งพระราชบิดามารดา นิ่งในที่ควรแล้วน้อมสการไหว้พระราชบิดา
 มารดาโรทนต์ แกล้งกระทำมารยาธิ์ให้ด้วยความ โกรธนั้น

จึงกล่าวโทษใส่ความแก่พระยาสุโขทัย ว่า เทว ข้าแต่พระราชบิดา ข้าพเจ้าอำลา
 พระองค์ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลในถิ่นมนุษย์ เทียวชมประเทศหาที่สบายที่ภูเขาหลวงใกล้
 เมืองสุโขทัย ประเทศที่นั่นประดับไปด้วยรุกขชาติลาดตายเครือวัลย์ ภูเขานั้นมีภูเขาถ้ำห้วย
 เทว ชะเง้อมผาศิลลาดตายด้วยกนุทรา ทรอกที่รุ่งเรืองแถวธารธารน้ำไหล ป่าไม้ระหง
 รโหลฐานเป็นสนุก สบายใจ ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ในที่นั่น ได้เห็นพระยาสุโขทัยเที่ยวมาที่
 ประเทศนั้น ข้าพเจ้าไม่ทันหลบหลีกพระยานั้น โกรธจึงตีข้าพเจ้าด้วยกระบองอันใหญ่
 ข้าพเจ้าเจ็บปวดเป็นสาหัสแทบบรรดาตาย ข้าพเจ้าตกใจกลัวยิ่งนักมีอาจทำอันตรายแก่พระ
 ยานนั้นได้ ข้าพเจ้าจึงหนีลงมาสู่สำนักแห่งพระองค์นี้ พระยานั้นกระทำให้บิดาได้ความอัปยศ
 ออกอาย พระองค์จึงฆ่าเสียซึ่งพระยานั้นเถิด

ตथा ในกาลนั้น พระยานาคราชได้ฟังนางนาคพระราชบุตรบอกดังนั้นก็โกรธพระเจ้า
 สุโขทัย จึงมาจากนาคพิภพด้วยเพศเป็นคาบสถาณีย์

....ควรที่อาตมาภาพจะไปถามดู ก็จะมีเหตุเมื่อภายหลัง ครั้นถึงที่นั่นจึงเข้าไปสู่
 สำนักแห่งพระเจ้าสุโขทัยนั้น แล้วถามว่า มหาราชบุตรพระองค์ผู้ประเสริฐ พระองค์มาอยู่
 ในที่นี้ด้วยเหตุคังฤา พระองค์ได้เห็นสิ่งใดประหลาดบ้าง พระยาจึงบอกว่า ข้าแต่พระดาบส
 ข้าพเจ้ามาอยู่เพื่อจะรักษาอุโบสถศีล อยู่มาช้านานแล้ว วันหนึ่งข้าพเจ้าเที่ยวไปภูมิประเทศ
 เจริญบรรพต เพื่อจะชมต้นไม้ภูเขาที่อธารธาราถ้ำหวนกเนื้อต่าง ๆ จึงเห็นงูผู้เมียวทั้งสอง
 สังวาสเกี่ยวพันกันอยู่ แต่นางงูมีรูปร่างหงอนแดงคอแดงประหลาด จึงคิดว่านางงูตัวนี้
 ชรอยจะเป็นตระกูลชาตินาคราชอันสูงศักดิ์ ไม่ควรที่จะมารักสังวาสด้วยชาติงูคืนตระกูลต่ำ
 จะเสียตระกูลไปไม่ควร ข้าจึงเอาไม้เท้าเข้าเขี่ยคักทั้งสองพลัดพราจากกัน ไป ข้าเห็น
 ประหลาดแต่เท่านี้

ขณะนั้นพระยานาคได้ฟังคดีถั่วคันนั้น ก็เห็นคุณพระเจ้าสุโขทัยเลื่อมใสยินดี จึงอำลาด้วยการระเกราพ กลับคืนไปสู่สำนักพิภพพิโรธราชชิตาปริภาสนาด้วยวาจาพรรณต่าง ๆ ครหาติเตียนเป็นอันมากแล้วว่าออกคนร้ายท่านลวงเรวว่าจะลาไปรักษาสิล กลับไปเที่ยวเล่นชู้ชู้ชายชาติงูดินตระกูลต่ำ กระทำชาติสมเภทเสียตระกูลมีโทษมาก เอ็งอย่าอยู่ในเมืองนาคนี้เลย จงไปสู่สำนักแห่งพระเจ้าสุโขทัย ท่านมีคุณแก่เราทั้งตัวเอ็งเป็นอันมาก เอ็งไปอยู่ปรนนิบัติเป็นทาสท่านในสถานที่นั้นเถิด

นางนาคนั้นครั้งได้ฟังถ้อยคำแห่งพระบิดา ปริภาสนาด้วยวาจาอันหยาบช้าดั่งนั้น ตกใจกลัวตัวสั่น จึงอำลาบิดามารดาแล้วมาสู่ภูเขาลวง จึงนิมิตรสรริกายงามเฉิดฉายโสภี เป็นตรุณนาวิรูปงามดั่งนางเทพธิดา ประดับภูษาอาภรณ์ทิพย์อันสะอาด จึงลีลาสเข้าไปสู่สำนักแห่งพระเจ้าสุโขทัยนั้น นั่งในที่ควรแล้วนมีสการพระยานั้น พระเจ้าสุโขทัยจึงถามว่า เจ้านี้ชื่อใด เข้ามาแต่ไหน เข้ามาสู่สำนักเราด้วยเหตุอันใด นางนาคนั้นจึงนำเนื้อความนั้นตามจริง คุณดั่งคำพระบิดาว่ากล่าวมาแต่หนหลัง พระเจ้าสุโขทัยได้ฟังดั่งนั้น แฉงเหตุดีพระทัยโสมนัสยินดีมีสุนทรวาจาว่า ออกเจ้านี้ที่เป็นนางงูเล็กนั้น แล้วเป็นบุตรพระยานาคราช บิดาให้เข้ามาปรนนิบัติเรากี่แล้ว ชนทั้งสองก็สั่งวาสออยู่ด้วยกันตามประเพณีคดีโลก นางนาคนั้นเป็นที่เสน่ห์หารักใคร่แห่งพระยานั้นยิ่งนัก ด้วยเหตุว่านางนาคนั้นตบแต่งเครื่องอุปโภคบริโภคอาหารหอมโอชโอชารสบริสุทธ์สะอาดต่าง ๆ แล้วไปด้วยอิทธิฤทธิ์เดชานุภาพแห่งนาค แทนที่สิริไสยาสน์ประดับด้วยดอกไม้และเครื่องประดับสุคนธมาลา นวดพื้นคั่นหัตถ์บาทาสรริกายาต่าง ๆ นางนาคปรนนิบัติบำรุงบำเรอพระบรมราชาธิราชมาช้านานถึง 7 ราตรี

สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมา โศกราช เสวยสมบัติด้วยนางนาคเป็นมโหฬาริกภาพเสน่ห์หาอาลัย ประหลาดละเอียดกว่ามนุษย์เป็นอัศจรรย์ พระองค์ปรารถนาจะรับนางนาคนั้นเข้ามาไว้ในพระราชวัง จึงตรัสแก่นางนาคนั้นว่า ภพเท คุณกรเจ้าผู้มีพักตร์อันจำริญ บัดนี้เราจะรับเจ้าเข้าไปไว้ในพระราชวัง ตัวเราจะกลับไปสู่พระนครก่อน ว่าราชการอยู่ 7 วันแล้วจะจัดจงบ่างยานุมาสราษรถกับทั้งโยธาบริวารเป็นอันมากมารับเจ้าเข้าไปในพระนคร เจ้าค่อยอยู่จงดีในที่นี้ อย่ามีทุกข์เดือดร้อนเศร้าโศกลิ้นคำรบ 7 วัน เราจะออกมา เจ้าอย่าโศกาลัยไปสู่ที่อื่นสั่งสอนแล้วเสด็จเข้าไปสู่พระนคร

สมเด็จพระมหากษัตริย์มีกิจการการธุระเป็นอันมาก มีพระสนมมารีที่โปรดปรานก็เป็นอันมาก มีสติมักเคลิ้มลิ้มไปมิได้ระลึกถึงนางนาคนั้น ล่วงพ้น 7 วัน มิได้ออกไปรับนางนาคช้านานไป นางนาคเมื่อคอยอยู่ในที่นั้น มิได้เห็นพระยาออกมารับล่วงพ้น 7 วันแล้ว ก็เป็นทุกข์โทมนัสเศร้าโศกใน ร้องไห้คร่ำครวญหาพระยาสุโขทัย ไร่ไรไปมาต่าง ๆ ว่าพระ

เจ้าสุโขทัยองค์นี้เป็นชายชาติมนุษย์ วาจาไม่บริสุทธิ์เจรจามุสาหาสัจวาจาไม่ได้ สั่งแก่ข้าไว้ว่า จะไปก่อน ถ้วนครบ 7 วัน แล้วจะกลับมารับ พระยามนุษย์องค์นี้เจรจาสืบปรึบต่อลงเข้ามา ทิ้งไว้ในกลางป่า เอกาแต่ผู้เดียวเปลี่ยวใน ชะรอยบุญตัวข้าหาไม่ได้ผิวไม่รอดชั่วจึงหน่ายหนี ชะรอยว่ากรรมมีข้าได้ล่อลวงเบียดเบียนสมณพราหมณาให้เสียศีลสิกขา กรรมนั้นจึงมาถึงตัว ณ ครั้งนี้ ข้าได้ตั้งวาสออยู่ด้วยสามี่ 7 วัน สัตว์มาบังเกิดในครรภ์ให้เสียสันอัศจรรย์ ยิ่งนัก นิमितอัปยศอดสูแก่ญาติแลมิตร ครั้งคิดแล้วจึงลุกออกไปด้วยโทมนัส ชัดในพระสามี่ ด้วยโลกีย์ราคจิตต์คิดแค้น ถือเอาผ้าแดงกับแหวนพระขำรงค์ของชอบใจ ที่พระยาให้ไว้ ชมพลางดูต่างพระพักตร์นางก็รักสุดสวาท จึงคิดจะนิราศไปสู่เมืองนาค จะสารอกลากต่อม โลहित อันติดไปในครรภ์อันสัตว์มาบังเกิดอยู่นั้นไว้ ให้แก่พระยาภัสตาสามี ครั้นคิดแล้วจึงจรลีไปที่ริมฝั่งคลองใกล้ท้องธารที่เป็นทรอกกำบัง จึงนางนาคนั่งลงด้วยโทมนัสโสกา วางพระภูษาพับเป็นฐานล่าง แล้ววางพระขำรงค์ลงตรงกลางชั้นบน แล้วจึงอธิษฐานสำรอกต่อ โลहितด้วยนาคฤทธิแห่งตน ลงไว้ในที่บนวงพระขำรงค์นั้นแล้ว อธิษฐานให้สัตว์นั้นให้มีภัยอันตรายด้วยฤทธินาค ประกาศฝากลูกนั้นแก่หมู่เทพดาทั้งหลาย อันสิ่งสู่อยู่ในรุกขพิมานภูมิสถานทุกประเทศเขตต์ขอบขุนเขาหลวง ว่าเทพดาเจ้าทั้งปวงเอ็นดูด้วย ช่วยอภิบาลรักษาลูกน้อยของข้าอย่าให้มีภัยอันตรายต่าง ๆ ว่าพลางก็ร้องไห้รำไรอาลัยถึงพระภัสตาสามี มิใครจะไปได้ ฝากลูกน้อยไว้แก่นางพระธรรณี นางนาก็กลับไปสู่นาคพิภพแห่งตน

ในกาลนั้นยังมีคางคกตัวหนึ่ง เทียวมาเพื่อจะหาเหยื่อที่แถวธารคลองน้ำนั้น พอประสพพบต่อมโลहितที่วงพระขำรงค์นั้น ได้กลิ่นคาวโลहितก็ติดใจยินดีจะได้กินเป็นภักษาหาร คางคกก็คลานค้อม โดคเข้าไปคาบกะพ้ำเอาต่อมโลहित กล้ากลิ่นเข้าไปกับทั้งพระขำรงค์ คางคกมีอาจดำรงตัวอยู่ได้ บัดเดียวใจก็ถึงแก่ความตาย ด้วยพิศมน์นาคนั้นร้ายเป็นที่สุด แต่สัตว์อันอยู่ในรูปนั้นเป็นมนุษย์ มีบุญญาธิการอนุภาพมาก ด้วยเป็นเชื้อชาตินาคจึงไม่ตาย อาศัยอยู่ในรูปกายแห่งคางคกนั้น ไม่น่าเปื่อยเป็นปรกติเที่ยวอยู่ในลำคลองด้วยรูปคางคกนั้น

ส่วนพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช เมื่อล่วงพ้น 7 วัน ไปแล้วจึงได้สดิระลึกถึงนางนาค จึงได้จัดแจงรถราชยานออกไปรับกับบริวาร โยธาเป็นอันมาก ครั้งถึงที่นั้นมิได้เห็นนางนาคแล้วมหาชนเที่ยวค้นหาทุกแห่งหนในประเทศเขตต์ขอบเขาหลวง คนทั้งปวงมิได้ประสพพบเห็นนางนาค แต่เที่ยวหาสิ้นสามราตรีมิพบนางนั้น แล้วสมเด็จพระเจ้าสุโขทัยก็เส้ราโสกาเป็นทุกข์โทมนัสเป็นอันมาก ด้วยเสียคายนางนาคดังเสียเมืองให้ขัดเค้นขุนเคืองพระทัยตนไม่ได้แล้วก็กลับพยุหพลคืนเข้าไปสู่พระนครนั้น

ครั้งนั้นยังมีบุรุษแก่คนหนึ่งส่งวาสออยู่ด้วยหญิงแก่หนึ่ง เป็นสามีภริยาเพื่อศาลากัน อยู่ตำบลบ้านพูนอนใกล้ภูเขาหลวง สองคนผิวเมียนั้นเคยเที่ยวช้อนปลาในลำคลองเลี้ยง ชีวิตมาแต่ก่อน วันนั้นเมื่อจะมีเหตุสองคนผิวเมียนั้นถือเอาส้มช่อมและช้องออกไปถึงริม คลองนั้น พวกกันเดินไปตามริมฝั่งถึงเห็นผ้าแดงก็ได้ผ้านั้น คนทั้งสองก็ตั้งใจห่อผ้าแล้วช้อน ปลาในคลองนั้น ด้วยบุญญาเดชานุภาพแห่งสัตว์อันอยู่ในรูปคางคกอันอยู่ในคลองนั้น คนทั้งสองช้อนปลากลับวันยังค่ำ ไม่ได้ปลาบู่งหอยแต่สักตัวหนึ่งเลย ได้แต่รูปคางคกนั้นทิ้งเท เสียแล้วได้อีกแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นหลายครั้ง บุรุษแก่นั้น โกรธว่าคางคกตัวนี้เป็นไร เวียนเข้ามา คิดช้อน ๆ เททิ้งเสียแล้วแกลิ่งเข้ามาคิดช้อนอีกเล่า ควรเราจะฆ่าคางคกตัวนี้เสีย สัตว์ที่อยู่ในรูปคางคกนั้น ได้ยินคำแห่งบุรุษแก่ว่าจะฆ่าเสีย ดังนั้น จึงว่าแก่ตานี้ว่า ข้าแต่บิดาท่าน อย่าฆ่าข้าเสียเลย ท่านจงเลี้ยงข้าไว้เถิด ข้าจะรักษาเผ่าเรือนท่าน คนทั้งสองผิวเมียนั้น ได้ฟัง คำนั้นเป็นภาษามนุษย์ ก็ชื่นชม โสมนัสมีเมตตาจิตต์ คิดอ่านแก่กันว่า เราหาบุตรมิได้ เราเอาคางคกนี้ไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรเราเถิด ว่ามาทั้งนี้เหตุด้วยบุคคลทั้งสามเคยได้อุปถัมภ์กัน มาแต่ก่อน จะให้บังเกิดปรากฏในครั้งนั้น ครั้งคนทั้งสองคิดอ่านกันแล้ว จึงเอารูปคางคกนั้นใส่ลงในช้องแล้วคอนมา คางคกนั้นก็ร่วงลงจากช้อง ตายายจับขึ้นมาใส่ลงแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นหลายครั้ง ทรายเท่าถึงบ้าน จึงเลี้ยงรูปนั้นไว้ ณ เรือน ให้เชื้อออร่วง เหตุควรร่วงลงจาก ช้องที่กลางทางนั้น สัตว์นั้นค่อยพัฒนาการจำเริญอยู่ในรูปนั้น รู้เจรจาเป็นภาษามนุษย์เรียก บิดามารดา คนทั้งสองรักใคร่เลี้ยงไว้ ด้วยเมตตากรุณา วันหนึ่งคนทั้งสองมีที่ไปอื่น เจ้าออร่วง จึงออกจากรูปนั้นแล้ว จึงตกแต่งโภชนาหารอันโอชะรสต่าง ๆ ใส่ภาชนะไว้เป็นอันดีด้วยฤ ทธินาคแล้วกลับเข้าไปอยู่ในรูป คนทั้งสองผิวเมียนั้นกลับมาบ้านขึ้นไปบนเรือน จึงเห็น โภชนาหารที่ในภาชนะ จึงสงสัยคิดว่าใคร โกรธชังแกลิ่งแต่งโภชนาหารใส่ยาพิษไว้ให้ กินจะให้ตาย จึงคิดถึงร่างกายแห่งตนว่า เราทั้งสองนี้แก่เฒ่าชราภาพแล้ว เขาจะแกลิ่งให้เรา ตายก็ไม่เสียตายชีวิตแล้ว จะพ้นทุกข์ด้วยอยากหากครอบครัว จึงชวนกันกินโภชนาหารนั้น อร่อยยิ่งนัก จนอิ่มแล้วก็ไม่ตาย โสมนัสยินดีให้ลืมหามคางคกนั้นไป แต่จะนี้มีมาช้านาน อยู่ มาวันหนึ่งคนทั้งสองผิวเมียนั้นจะใคร่รู้เหตุ แกลิ่งกระทำกริยาเหมือนจะไปอื่น ไปชุ่มชอนตัว อยู่ในที่ลับขอบกลมิให้สัตว์นั้นรู้เห็น ทารกนั้นออกจากรูปนั้นแล้วนิมิต โภชนาอาหารดัง หนหลังมีทันจะเข้ารูป บุรุษเห็นนานแล้วก็ย่องเข้าไปในเรือน เห็นทารกนั้นรูปร่างงามจึงชิงเอา รูปคางคกเผาไฟเสีย แล้วเข้าทอดเอาทารก กล่าวคำอันเป็นที่รักชื่นชม โสมนัส กับด้วยยายผู้ เป็นภริยาพากันบริโภคนโภชนาหารแล้ว โธมนการรักใคร่เจ้าออร่วงยิ่งนัก ประจุบุตรอันเกิด กับตน บำรุงบำเรอเลี้ยงด้วยเมตตาจิตต์ ร้องเรียกชื่อว่าเจ้าออร่วงมาจนทรายเท่าทุกวันนี้ด้วยชื่อ นั้น เจ้าออร่วงบังเกิดเมื่อจุลศักราชได้ 591 ปี เมื่อจำเริญมามีรูปร่าง โนมงาม มีบุญญาธิการ

มหิทฤทธิมาก มีวาตาสีทธิ กระทบการสิ่งใดก็สำเร็จสิ่งนั้น พอใจเล่นว่า แลช่วยกระทำการของบิดามารดาและมีอุตสาหะเป็นอันมาก เป็นที่รักที่ขบใจบิดามารดาเป็นอันมาก

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจะให้ปลูกปราสาทให้เมืองนั้น ให้จัดแจงไม้ไผ่ไม้จริงน้อยใหญ่เป็นอันมาก จะกระทำร่ากราดบุรุษแก่นั้น นายใช้ให้หาไม้ไผ่ไผ่ร่อนหนึ่ง จึงไปตัดไม้ไผ่ไผ่ครบด้อยแล้วกองไว้ กลับมาบอกเจ้ารวงให้ไปช่วยขนไม้ไผ่ ว่าพ่อรวงเอ๋ย บิดานี้ชราแล้วแรงน้อยขนไม้ไผ่ใครจะได้ลำบากนัก พ่อช่วยขนหน่อยเถิด ว่าแล้วพาเจ้ารวงไปสู่ป่าถึงกองไม้ไผ่ เจ้ารวงจับเอาไม้ไผ่ลำเดียวลากมา ร้องเรียกว่าไม้ไผ่ทั้งกองจงมาให้หมด ไม้ไผ่ทั้งปวงนั้นก็เลื่อนมาตามทั้งสิ้นจนถึงที่นั้น พระเจ้าสุโขทัยครั้นถึงวันฤกษ์ดีให้ยกเสาศาปราสาท ฝ่ายชาวพนักงานทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้น พร้อมกันมากกว่าพันช่วยกันยกเสาศาปราสาทขึ้นไว้ไม่ตรง เจ้ารวงนี้มาด้วยบุรุษแก่จึงร้องว่าเสาเอนไปข้างโน้น โอนมาข้างนี้ เสาทั้งหลายนั้นก็โอนเอนไปมาตามวาจาเจ้ารวงนั้น คนทั้งหลายจะลุดชกผลักเสาเท่าใด เสาก็ไม่ตรง บุคคลทั้งหลายเหนื่อย พักลำบากกาย เป็นหลายพักก็ไม่ตรง แล้วหยุดยั้งคิดอ่านแก่กัน ขณะนั้นเจ้ารวงเห็นเสาโอนเอนไปมา ดังนั้นจึงร้องห้ามว่า ท่านทั้งหลายอย่าลุดชกผลักลากวนวายไปเลย จะเหนื่อยลำบากกายเสียเปล่า ข้าพเจ้าผู้เดียวจะผลักเสาให้ตรง คนทั้งหลายครั้นได้ฟังก็สงสัยเห็นจะให้เสาตรงดังว่านั้นไม่ได้ แต่ทว่าให้เกรงกลัวไปไม่ห้ามได้ จึงอนุญาตให้กระทำ เจ้ารวงจึงจับเสาแต่ต้นหนึ่งร้องว่า เสาทั้งปวงจงตรงเถิด เสาที่เอนโอนไปมาทั้งสิ้นนั้นก็ตรงพร้อมกันในขณะนั้น คนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ มีใจบังเกิดพิศวงตกใจแลดูหน้ากันอยู่ สงสัยคิดว่ามีไซ้มนุญย์ ชะรอยว่าผู้นี้เป็นเทวดาให้กลัวเกรงยิ่งนัก จึงพากันไปกราบทูลเหตุทั้งปวงนั้นให้แจ้งแก่พระยานั้น พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้ทรงฟังดังนั้น บังเกิดมีพระทัยพิศวงเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงให้หา कुमारนั้นมากับบุรุษแก่นั้น ประารถเพื่อจะได้ถาม วันนั้นเจ้ารวงห่มผ้าแดง พระขำมรงค์นั้นห่อผ้าแดงมาด้วย ประหนึ่งจะใคร่สำแดงเหตุ จะให้พระราชบิดารู้จักตัวว่าเป็นพระราชบุตร กระทำองอาจปราศจากภัยด้วยฤทธิมาก ครั้นมาถึงจึงนั่งไหว้พระบิดากับบุรุษแก่แลราชบุตรอยู่ในที่สมควร

ส่วนสมเด็จพระเจ้าสุโขทัย ทอดพระเนตรพิจารณา कुमारนั้น เห็นรูปโฉมงามล้ำเลิศประหลาด องอาจปราศจากภัย เห็นผ้าแดงนั้นเป็นสำคัญ ก็รู้จักจำได้ เข้าพระทัยว่า कुमारนี้เป็นลูกนางนาคพระราชบุตรเราแล้ว มีพระทัยเสน่หารักใคร่ทรงพระเมตตากรุณา จึงตรัสถามด้วยพระราชโองการว่า ฮา คุณกร कुमारน้อย เอ็งนี้เป็นบุตรของบุคคลผู้ใด ผ้าแดงผืนนี้ใครให้แก่เอ็งหรือๆ เอ็งได้มาแต่ที่ใด เอ็งอยู่บ้านไหน จงบอกมาให้แจ้ง เจ้ารวงจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าเป็นบุตรของบุรุษแก่ ผ้าแดงผืนนี้

บิดานี้ให้แก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าอยู่บ้านพูนอน ใกล้ภูเขาหลวง แล้วจึงตรัสถาม บุษยก้านั้น สอบคำคุณเล่าว่า ข้าแต่ท่านลุง กุมารน้อยนี้ เป็นบุตรของท่านเองหรือ ๆ ใคร ให้แก่ท่าน ผ่าแดงนี้ท่านได้มาแต่ไหน ท่านให้การไปแต่ตามจริง บุษยก้านั้นจึงกราบทูล กระกรุณาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ กุมารนี้ก็ดี ผ่าแดงผืนนี้ก็ดี ข้าพเจ้า ได้ที่ริมคลองน้ำใกล้ตีนเขาหลวง แลบอกเหตุทั้งปวงต่าง ๆ ตามที่มีความว่ามาแต่ก่อน โนน ถ้วนถี่ทุกประการให้แจ้งแต่พระยานั้น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพิจารณาซึ่งผ่าแดงแลพระ ชำมรงค์ ก็รู้จักจำได้ จึงตรัสว่ากุมารผู้นี้เป็นบุตรของเราเกิดด้วยนางนาค ผ่าแดงแลพระ ชำมรงค์นี้เราให้แก่นางนาค ครั้งเมื่อเราไปรักษาที่ภูเขาหลวงนั้น ข้าแต่ท่านลุง ข้าขอ ซึ่งกุมารนี้เถิด ท่านลุงจงให้กุมารนี้แก่ข้าเถิด บุษยก้านั้นก็ถวายซึ่งเจ้าร่วมนั้นแก่พระเจ้า สุโขทัยด้วยความเคารพโดยสุจริต แล้วพระยานั้นจึงพระราชทานเงินทองเครื่องอุปโภค บริโภคเป็นอันมาก แก่บุษยก้านั้นทั้งภริยา แล้วรับพระราชบุตรนั้น ไปสู่พระราชวัง ให้ชำระ สะสางพระองค์สรีรกายลูบไล้ทาพระสุคนธ์ของหอมบริบูรณ์สรรพ ประดับพระภูษาอ ลังการรัตถาวรณีสรรพพิจิตรงามเลิศแล้ว ให้พระราชบุตรแคว้นหนึ่งเหนือพระเพลาพลาชย ชมโสมนัสแล้วจัดเครื่องสักการะพิธีทำขวัญสมโภช ทำขวัญ 3 วันตามโบราณราชประเพณี สืบมา จำเดิมแต่นั้นเจ้าร่วมราชกุมารนั้น เป็นที่เสนาหรักรักรแห่งพระบิดา เข้าเฝ้าอุปฐาก พระบิดามาช้านาน มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระบิดา บวชในพระพุทธศาสนาเป็นสามเณร เล่าเรียนพรหมจรรย์มีสติปัญญามาก เป็นพหูสูตร ปรนนิบัติเป็นอันดีตราบเท่าได้อุปสมบท ปรากฏด้วยวาจาสิทธิ์ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งนั้น มี บุญญาธิการเดชาคุณภาพ อิทธิฤทธิ์มาก หาบุรุษจะเปรียบเสมือนมิได้

ครั้งนั้น ท้าวพระยาทั้งหลายในสยามประเทศทุกเมือง มีเมืองสุโขทัยเป็นต้น ไป เป็นเมืองขึ้นแก่เมืองกัมพูชาธิบดีมหานคร พระเจ้าละโว้อันอยู่ในเมืองลพบุรีส่งส่วยน้ำให้ สระน้ำส่วย พระเจ้าสุโขทัยส่งส่วยน้ำอันมีอยู่ในภูเขาหลวง ใส่ตุ่มบรรจุทุกเกวียนเข็นน้ำนั้น ไปถวายแก่พระเจ้ายกัมพูชาธิบดีมิได้ขาด ณ เมืองกัมพูชาโน้น อยู่มาวันหนึ่งพระภิกษุคือ พระร่วมนั้น เห็นเขาขับเกวียนเข็นน้ำไปดั่งนั้น จึงถามรู้เนื้อความว่าเขาเข็นน้ำส่วยไปส่ง ถวายแก่พระเจ้ายกัมพูชาธิบดีดั่งนั้น จึงว่าแต่นี้ไปอย่าเอาน้ำใส่ตุ่มเลย ทำตารางบนเรือน เกวียนแล้วเอาน้ำเทใส่ตารางขังไปไม่รั่ว เข็นไปถวายแก่พระยาก็มิได้เกิด คนชวาน้ำ ส่วยทั้งหลายจึงกระทำตามคำพระร่วมว่าดั่งนั้น เข็นน้ำไปน้ำขังอยู่ในตารางไม่รั่วเลย ไป ถวายแก่พระเจ้ายกัมพูชาธิบดีนั้น พระเจ้ายกัมพูชาธิบดีทอดพระเนตรเห็นเกวียนเข็นน้ำนั้น อัจฉริยะยิ่งนัก จึงถามรู้เนื้อความว่าพระร่วมเป็นภิกษุให้กระทำดั่งนั้นก็เสด็จตักพระทัยกลัว พระร่วมยิ่งนัก จึงถามว่าพระร่วมบวชอยู่วัดไหน แล้วได้ยินว่าอยู่วัดมหาธาตุ จึงทรงพระ

คำริว่าพระร่วงนี้มีบุญมาก วาจาสิทธิ์มีฤทธิ์มาก แต่นี้ไปเมืองสุโขทัยมิควรจะให้เอาน้ำมา
 ส่งแก่เรา ครั้นทรงพระคำริแล้วจึงสั่งแก่ชาวส่งส่วยน้ำว่า แต่นี้สืบไปท่านทั้งหลายอย่าเอาน้ำ
 เสวยนั้นมาส่งส่วยแก่เราเลย เอาน้ำนั้นไปถวายแก่พระภิกษุรูปนั้นเกิด ได้เป็นกุศลแก่เรา
 จำเดิมแต่นั้นมา ชาวน้ำเสวยทั้งปวงก็มีได้ไปส่งส่วยน้ำ ณ เมืองกัมพูชาธิบดีก็ขาดมาตราบ
 เท่าทุกวันนี้ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีเห็นมหิทธานุภาพแห่งพระร่วงนั้นมากยิ่งนัก
 สะดุ้งตกพระทัยครั้นคร้ามเกรงกลัวซัดขามยิ่งยักจึงคิดจะทำลายฆ่าเสียซึ่งพระร่วง ด้วยเห็น
 ว่าพระร่วงจะแข็งเมือง จะชิงเอาราชสมบัติบ้านเมืองของตนได้ จึงให้เสาะสืบแสวงหากษัตริ
 ที่มีวิชาการความรู้วิเศษ จึงได้คนคตินั้นมาโสมนัสยินดีนักหนา จึงตรัสสั่งว่าท่านจงไปสู่
 เมืองสุโขทัยแล้ว จงฆ่าเสียซึ่งภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระร่วงอยู่วัดมหาธาตุ ฆ่าเสียให้ตายจงได้
 แล้วจึงกลับมา เราจะพูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ท่านจงมากสิ่งแล้วจึงส่งผู้นั้นไป คนคตินั้นมาสู่
 เมืองสุโขทัยใกล้จะถึง จึงคำคินไปผูกขึ้นในวัดมหาธาตุ พอพบพระร่วงมากกว่าดัดอยู่ใกล้
 พระวิหารลานพระเจดีย์เห็นแล้วไม่รู้จักพระร่วงคิดว่าพระภิกษุรูปอื่น เมื่อผูกขึ้นพันคินแต่
 ครั้งตัวเพียงนม ก็รู้ว่าบุรุษนี้มาจะกระทำอันตรายแก่พระองค์ จึงกล่าววาจาสิทธิ์ว่า ท่านอยู่
 ที่นี้เถิด ว่าแล้วก็ไปจากที่นั้น บุรุษนั้นจะขึ้นมาจากคินก็มีได้ จะถอยหลังคำคินคินไปก็มีได้
 กายก็แห้งแข็งอยู่ บุรุษนั้นก็กลับกลายเป็นศิลาไปตั้งอยู่เพียงอรประเทศจนตราบเท่าทุกวันนี้
 พระร่วงนั้นพิจารณาเห็นคิดจะไม่บริสุทธิ์แล้วด้วยเหตุนี้จึงลี้กออกจากผนวช แล้วกราบ
 ทูลพระกรุณาสมเด็จพระราชาธิบดี ด้วยปรารถนาจะสร้างพระนครในที่สมควรว่า ข้าแต่
 สมเด็จพระบิดา พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าสร้างพระนครสักเมือง
 หนึ่งในที่สมควร พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ได้ทรงฟังเห็นชอบด้วย จึงอนุญาตให้กระทำ
 พระนครว่า ดูกรเจ้าผู้เป็นลูกรักเจ้าว่าทั้งนี้ชอบแล้ว เมืองเก่าบุราณชื่อว่าเมืองสัชชาโลย
 เมืองนั้นประกอไปด้วยพระบรมธาตุ พระฤๅษีชื่อว่าพระสัชชาโลยดาบศ เป็นพระโอรสกา
 ชวดแห่งเรา ท่านให้สร้างเมืองนั้นไว้แต่ก่อน เราสร้างใหม่ให้ชื่อเมืองสวรรคโลก เจ้าพระ
 ร่วงได้ฟังดังนั้นก็ยินดี จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระบิดาไปสร้างเมืองนั้นให้พูนดินก่อถนน
 กว้าง 9 วา แต่เมืองสุโขทัยถึงเมืองสัชชาโลยนั้นทางไกลประมาณ 4 โยชน์เศษ เจ้าพระร่วง
 เสวยลูกในมะขามขั่วสุกแล้ว เอาเปลือกนั้นไปรยไป 2 ข้างถนนนั้น กล่าวด้วยวาจาสิทธิ์ว่า
 เปลือกเม็ดในมะขามนั้นจงเป็นต้นมะขามไปเถิด เปลือกเม็ดในมะขามก็ค่อยงอกเป็น
 ต้นมะขามเหมือนเม็ดในคินนั้น ทั้งสองข้างถนนเป็นต้นมีใบดอกฝัก ไม่มีแต่เม็ดใน มีมา
 ปรากฏตราบเท่าทุกวันนี้ให้ก่อพระเจดีย์วิหารอุโบสถ ให้กระทำการเปรียบอวาตเสนาสนะ
 กุฎีต่าง ๆ พระปรารักษ์ที่บรรจุพระบรมธาตุตั้งอยู่ข้างตะวันตกยกย้ายมาตั้งข้างตะวันออก
 แล้วให้ตกแต่งพระราชเรือนหลวงการพระนครทั้งปวงก็สำเร็จมิช้าใน 4 เดือน แล้วด้วยฤ

ทศพิชราชธรรมอยู่ในเมืองสวรรค์โลก ส่วนบุราแก่กับทั้งภริยาอันเป็นบิดามารเดี่ยงพระ
 ร่วงนั้น แก่เฒ่าชราอายุชัยก็สิ้นพระชนมายุศม์ แล้วก็กระทำกาลกิริยา ตายแล้วก็ไปตาม
 ยถากรรมนั้น เจ้าพระร่วงก็กระทำฅาปนกิจสักการบูชา ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอัน
 มากตามประเพณีกระทำฅาปนกิจนั้น”

3. “เรื่องพระร่วงสุโขทัย” ที่ปรากฏใน คำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระร่วงเป็นดังนี้

“จุลศักราช 536 พระเจ้าสุริยราชาซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ได้
 ทรงตกแต่งซ่อมแปลงเมืองพิจิตรปราการขึ้นใหม่ครองราชย์สมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสี
 ทรงพระนามว่าสิริสุทธราชเทวีมีพระราชโอรสองค์หนึ่งด้วยพระอัครมเหสี ทรงพระนามว่า
 จันทกุมาร พระเจ้าสุริยราชา เมื่อแรกได้ราชสมบัติ พระชนม์ได้ 20 พรรษา อยู่ในราชสมบัติ
 27 พรรษา เสด็จสวรรคต พระชนม์ได้ 47 พรรษาพระองค์ประสูติวันจันทร์

จุลศักราช 570 พระจันทกุมารโอรสได้ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระเจ้า
 เจ้าจันทราชา พระองค์ทรงสร้างเมืองสุโขทัยขึ้นครองราชย์สมบัติต่อไป มีพระอัครมเหสี
 ทรงพระนามว่าสุริยาเทวีพระองค์เสวยน้ำสระเมืองลพบุรี พลเมืองชาวลพบุรีเป็นส่วยน้ำ
 เสวย อยู่มาวันหนึ่งพระองค์เสด็จไปประพาสป่า พร้อมด้วยพลโยชาทวยหาญเป็นอันมาก ได้
 ทอดพระเนตรเห็นนางกุมารีคนหนึ่งมีรูปโฉมลักษณะงดงามยิ่งกว่านางมนุษย์ทั้งหลาย
 พระองค์มีเสนาหาเล่าโลมแลได้ร่วมอภิรมย์ด้วยนางนั้น ครั้นแล้วพระองค์ก็มีพระทัย
 ปฏิพัทธ์ผูกพัน ครัสชวันจะพานางไปสู่ราชวัง จะตั้งไว้เป็นเอกอัครนารี นางจึงทูลว่า ข้า
 พระองค์มิใช่เป็นหญิงมนุษย์ เป็นเชื้อชาตินางนาคกุมารีแปลงกายขึ้นมาเที่ยวในเมืองมนุษย์
 จะตามเสด็จพระองค์ไปมิได้ ถ้าข้าพระองค์ได้อยู่ร่วมหมู่ นางสนมนาฏ ราชบริวาริกาของ
 พระองค์ในพระราชวัง ข้าพระองค์เคืองผู้ใดขึ้นมาแล้ว ก็จะพันพิษตามวิสัยนาค มนุษย์
 เหล่านั้นจะทนพิษของข้าพระบาทมิได้ จะพากันตายเสียสิ้น เพราะฉะนั้นข้าพระบาทจะขอ
 บังคมลาพระองค์กลับไปยังเมืองนาค ทูลดังนั้นแล้วนางนาคกุมารีนนั้นก็หายไปจากสถานที่
 นั้น กลับสู่นาคพิภพ พระเจ้าจันทราชาทรงเสียดายนางนาคกุมารียิ่งนัก ก็เสด็จกลับคืนเข้าสู่
 พระราชวัง ครั้นอยู่มานางนาคกุมารีนนั้นมีครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาสแล้ว จึงขึ้นมายังเมือง
 มนุษย์ ตกฟองไว้ในที่ไร้อ้อยแห่งหนึ่ง ฟองนั้น โดประมาณเท่าผลมะพร้าวห้าว ครั้นแล้ว
 นางนาคกุมารีกก็กลับคืน ไปสู่นาคพิภพดังเก่า

ในขณะนั้น ยายกับตาสองสามีภรรยาผู้เป็นเจ้าของไร้อ้อย พากันออกไปดูแลรักษา
 ไร่ เห็นฟองนาคโตแปลกประหลาดดังนั้น ก็ยังไม่แจ้งว่าเป็นฟองสิ่งไร จึงนำฟองนั้นไป
 เก็บรักษาไว้ที่บ้าน ครั้นอยู่มาไม่นานฟองนั้นครบกำหนดก็แตกออกเป็นกุมาร มีรูปโฉม

ลักษณะมหาผู้เสมอมิได้ ยายตาได้เห็นดังนั้นก็มีความดีใจว่าได้บุตรบุญธรรมรักใคร่กุนาร นั้นเป็นอันมาก จึงหาญมาเย็บเป็นเบาะเมาะให้กุนารนั้นนอน แต่กุนารนั้นหาชอบนอนบน เบาะ โดยปกติไม่ มักร้องไห้เสือกกายขึ้นไปเสียบื้องบนแห่งที่นอน ยายตาเห็นประหลาด ดังนั้นจึงไปไต่ถามโหราจารย์ว่า อาการของกุนารเป็นดังนี้จะร้ายดีประการใด โหราจารย์จึง ทำนายว่า กุนารนี้เป็นผู้มีบุญ จะเป็นเชื้อชาติเทพดาหรือพระยานาคเป็นแน่ ถ้าท่าน ประรณจะให้กุนารนี้หลับนอนเป็นปกติ จงตัดลำไม้ไผ่มาสานเป็นเสื่ออ่อนปูให้นอน แต่ ผ้าห่มนอนนั้นให้ลงเลขยันต์อาคมเสียก่อนแล้วจึงห่มให้ ยายตาก็กระทำตามคำแนะนำของ โหราจารย์นั้นทุกประการ

ตั้งแต่นั้นมากุนารนั้นก็รู้นอน โดยปกติ มิได้รบกวนดังแต่ก่อน ครั้นอยู่มากุนารนั้น เจริญวัยวัฒนาการขึ้นมีอายุได้ 15 ปี มีรูปกายผ่องใสโสภาค และมีอานุภาพมาก จะออกปาก กล่าวสิ่งสิ่งใดให้เป็นอย่างไร ก็มักให้เป็นไปตามคำกล่าวดังนั้นยายตาก็มีความเสนาหาบุตร บุญธรรมยิ่งนักจึงให้นามว่าพระร่วง

ครั้นอยู่มา กิตติศัพท์อันนี้ ทราบเข้าไปถึงพระเจ้าจันทรราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย ก็มี พระทัยพิศวง จึงทรงดำริว่า กุนารผู้นี้เห็นจะเป็นบุตรนางนาคกุมาริมาตกฟองไว้ให้เป็นแน่ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วกุนารนี้ก็คือเป็นโอรสของเราเอง โดยแท้ เมื่อพระองค์ทรงพระดำริดังนี้ แล้ว จึงตรัสสั่งราชบุรุษให้ไปหายายตาเจ้าของไร่อ้อย ให้พากุนารนั้นเข้าเฝ้าพระองค์

แต่เรื่องนี้จดหมายเหตุอีกฉบับหนึ่งกล่าวว่า อย่าครวหนิงพระองค์ให้ตั้งการราช พิธีสร้างปราสาทมนเทียร ในขณะนั้นพวกราษฎรชาวบ้านในเมืองนอกเมืองพากันแตกตื่น เข้ามาดูงานพระราชพิธีในเวลานั้นด้วย พระร่วงได้ออกปากพูดในท่ามกลางฝูงชนว่า เรา เป็นผู้รักษาที่นี่ พอพูดขาดคำลง เส้าปราสาทนั้นก็โอนเอนหวั่น ไหวสะเทือนสะท้านทั่วไป ฝ่ายเสนาอำมาตย์ได้เห็นเหตุมหัศจรรย์ดังนั้น จึงนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าสุโขทัย พระ ได้ทรงฟังดังนั้นก็มีความพิศวง จึงตรัสสั่งให้หายายตาให้พากุนารนั้นเข้าเฝ้า จึงมีพระราช โองการตรัสถามยายตาทั้งสองว่า กุนารนี้ได้มาแต่ไหน ยายตาทั้งสองจึงกราบทูลให้ทราบ ความตามเหตุที่ได้กุนารนั้นมา ตั้งแต่ต้นจนปลาย พระเจ้าสุโขทัยได้ทรงฟังดังนั้นก็เข้า พระทัย ทรงเชื่อแน่ว่ากุนารนี้เป็นบุตรนางนาคกุมารินั้น ก็เป็นพระโอรสของพระองค์โดย แท้ ด้วยอำนาจความเมตตากรุณาของบิดา อันเคยมีแก่บุตรสืบชั้นช้านานมาแต่บุรพชาติ ปางก่อนนั้น บันดาลให้พระองค์ทรงพระเสนาหาแต่พระโอรสนี้ในปัจจุบันชาตินี้ จึงให้รับ พระร่วงนั้นเลี้ยงไว้เป็นราชโอรสของพระองค์ในพระราชวังแลพระราชทานทรัพย์สิ่งของ เป็นรางวัลแก่ยายตาทั้งสองเป็นอันมาก

ครั้นอยู่มา พระอัศวมเหสีใหญ่ของพระเจ้าสุโขทัย ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง สมเด็จพระราชบิดาพระราชทานพระนามว่าพระร่วงเหมือนกัน แต่พระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งประสูติจากนางนาคันนั้นมีบุญญาธิการศักดิ์คานุภาพเป็นอันมาก ถ้าพระองค์ชี้พระหัตถ์ ตรีศดาปมนุษย์แลสัตว์ใด ๆ เช่น ผู้คนแลช้างม้าโคกระบือว่าให้กลายเป็นหินหรือให้เป็นสิ่ง อันใด ก็กลับกลายเป็นไปตามรับสั่งทั้งสิ้น วันหนึ่งพระองค์ตรัสสั่งว่าให้ต้นไม้ทั้งปวง เป็นผล ต้นไม้นั้นก็เป็นผลตามรับสั่ง แลตรัสว่าให้ก้างปลาเป็นปลามีชีวิตไปตามเดิม ก็ เป็นไปได้ตามรับสั่งของพระองค์ ด้วยอำนาจสัจจาบารมีอันแก่กล้าที่พระองค์ได้สร้างสม อบรมมาแต่หลัง จึงบันดาลให้เป็นไปได้ดังนั้นเป็นมหัศจรรย์นัก

ครั้นอยู่มา พระร่วงราชโอรสพระองค์ใหญ่ จึงกราบทูลถามสมเด็จพระราชบิดาว่า ทุกวันนี้พระองค์ยังต้องส่งส่วยน้ำแก่เมืองอินทปรีสถ์อยู่หรือ พระราชบิดาจึงตรัสบอกว่า เรายังต้องส่งส่วยน้ำแก่เขาอยู่เสมอ พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ จึงกราบทูลห้ามว่า ตั้งแต่ วันนี้ไป ขอพระองค์อย่าได้ส่งส่วยน้ำแก่เมืองอินทปรีสถ์ต่อไปอีกเลย ถ้าพระเจ้ากรุง อินทปรีสถ์ให้ยกกองทัพมาทำร้าย แก่บ้านเมืองของพระองค์เป็นประการใด ข้าพระองค์จะ อาสาสู้รบเอาชัยชนะให้จงได้ มิต้องให้พระองค์และไพร่พลได้รับความเดือดร้อน พระเจ้า กรุงสุโขทัยก็ทรงเชื่อ ตามคำทูลของพระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ด้วยได้ทรงเห็นอภินิหาร อันเป็นอัศจรรย์ต่าง ๆ มาแต่หลังแล้ว

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรีสถ์ ครั้งได้ทราบข่าวพระเจ้ากรุงสุโขทัยตั้งแข็งเมืองไม่ส่ง ส่วยน้ำดังแต่ก่อน จึงตรัสสั่งพระราชโอรสผู้เป็นพระมหาอุปราชว่า พระเจ้าจันทราชา เมืองสุโขทัยเคยส่งส่วยน้ำให้แก่เมืองเรา สืบต่อกันมาหลายชั่วผู้ครองเมืองแล้ว บัดนี้มาแปร พักตร์ไม่ยอมส่งส่วยให้แก่เรา เห็นจะคิดต่อสู้กับเรา เจ้าจงยกพยุหโยธาทัพไปตีเมือง สุโขทัย ให้มีชัยชนะแก่พระเจ้าจันทราชาจงได้ พระมหาอุปราชก็รับสั่งพระราชบิดาแล้ว ก็กรีธาพยุโยธาทัพออกจากกรุงอินทปรีสถ์ไปถึงเมืองสุโขทัย ก็ยกพลเข้าประชิดล้อมเมือง ไว้

ฝ่ายพระเจ้าจันทราชา ก็แต่ให้พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ ยกพลนิกายกองทัพ ออกมา กระทำยุทธสงครามกับกองทัพกรุงอินทปรีสถ์ ทั้งสองฝ่ายได้กระทำยุทธนาการต่อ กันโดยสามารถ ฝ่ายมหาอุปราชพระราชโอรสพระเจ้ากรุงอินทปรีสถ์ ทานกำลังพระร่วง ราชโอรสพระเจ้ากรุงสุโขทัยมิได้ก็แตกหนีกลับไปยังพระนคร กราบทูลสมเด็จพระราช บิดาว่า ข้าศึกมีกำลังเข้มแข็งนัก จึงต้องแตกพ่ายถอยมาจะขอรับพระราชอาชญาแล้วแต่จะ ไปรอด

ฝ่ายพระเจ้ากรุงอินทปรัสถ์ ได้ทรงเห็นพระมหาอุปราชาราชโอรสแตกพ่ายทัพหนี กลับมา ทูลขอจะรับพระราชอาชญาครั้งนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าพระราชบุตรของพระองค์ยังอ่อนแก่การทำศึกอยู่ ก็ทรงพระเมตตาพระราชทานโทษให้ จึงตรัสว่า พระเจ้าจันทราชาผู้ครองเมืองสุโขทัยนั้น ก็เป็นพระญาติพระวงศ์ของเราเองมิใช่ผู้อื่น ถ้าเขาไม่สมัครจะส่งส่วยน้ำให้แก่เราแล้วก็ตามเถิด ตั้งแต่นี้ไปเราอย่าไปรบกวณย่ำยีทำสงครามกับเขาอีกเลย พระองค์จึงตรัสสั่งให้เลือกเมืองอื่นเป็นเมืองส่งส่วยน้ำแก่พระองค์ต่อไป

พระเจ้าอินทปรัสถ์ผู้สืบพระวงศ์พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์นั้น ได้ครองราชย์สมบัติในกรุงอินทปรัสถ์ต่อมา ครั้นพระชนม์พรรษาได้ 55 พรรษา ก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ 30 พรรษา เมื่อแรกได้ครองราชย์สมบัตินั้นพระชนม์ 25 พรรษา ลุศักราช 566

ฝ่ายพระเจ้าจันทราชาผู้ครองกรุงสุโขทัย เมื่อแรกได้ราชสมบัติมีพระชนมายุ 30 พรรษา ครองราชสมบัติได้ 30 พรรษา รวมพระชนมายุ 60 พรรษา ถ้วน ก็เสด็จสวรรคตในศักราช 576

ในปีนั้น พระร่วงราชโอรสองค์ใหญ่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแทนสมเด็จพระราชบิดาต่อไป พระองค์ได้เสด็จไปสร้างเมืองสวรรคโลกขึ้นใหม่ แลครองราชย์สมบัติในเมืองนั้น ในขณะนั้นพระอักรมเหสีใหญ่ของพระองค์ ผู้ทรงนามว่าศรีจันทาทวี ประสูติพระราชธิดาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าสุวรรณเทวี

ครั้นอยู่มาสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า ภูมิลำเนาข้างทิศใต้เมืองสุโขทัยนั้นพื้นภูมิภาคเรียบราบ เป็นชัยภูมิดีแห่งหนึ่ง สมควรจะสร้างสระใหญ่ลงไว้ให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไป จึงตรัสสั่งให้ขุดสระใหญ่โดยรอบจัดรัศมีกำหนด 15 วา ให้ช่างก่ออิฐเป็นซุ้มคร่อมหลังสระ แลบนหลังซุมนั้นก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งเรียกว่าพระมหาธาตุ ในสระใหญ่นั้นให้ปลูกบัวเบญจพรรณ ครั้นแล้วพระองค์ทรงตั้งสัตยาธิษฐานว่า ขออย่าให้น้ำในสระนั้นแห้ง แลอย่าให้ต้นบัวเบญจพรรณนั้นตาย ให้มีอยู่เสมอเป็นนิรันดรไป แลพระองค์ได้ทรงนำเมล็ดมะขามมาโปรยรอบตามขอบเขตสระ ทรงพระสัตยาธิษฐานว่า ให้มะขามนี้ขึ้นมาเป็นต้นมีผลเมล็ดพร้อมบริบูรณ์ บางต้นเมื่อมีผลเป็นฝักให้มีแต่เนื้อ เมล็ดมะขามที่หล่นลงไป ในสระนั้นให้กลายเป็นเต่า ปลา มัจฉาชนิดและให้บินได้ ทรงพระอธิษฐานแล้วก็ทรงปลูกไว้รอบสระน้ำนั้น ปลาแลเต่าก็เป็นไปตามพระสัตยาธิษฐานนั้นทุกประการ แล้วพระองค์ให้สร้างเฉลียงรอบสระน้ำนั้น มีศาลาแลชงปีกครบครัน ครั้นขุดสระสำเร็จแล้วก็ให้ทำมหรหรรคมถอลองสระ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ เป็นอันมาก”

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

1. สภาพบริบททั่วไปของชุมชนบ้านปากน้ำ การรับรู้เกี่ยวกับบ้านปากน้ำ ของคนบ้านปากน้ำ
2. การบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นและบทบาทของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. การรับรู้เกี่ยวกับคำสาปพระร่วง และตำนานพระร่วงวิ่งว่าว มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอย่างไรบ้างกับวิถีชีวิตของตนเอง ครอบครัว และชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการชุมชน
4. เชื่อไหมว่า คำสาปพระร่วงมีจริง และทำไมจึงเชื่อว่าพระร่วงสาปบ้านปากน้ำไม่ให้อาหารทำอะไรร่วมกันได้สำเร็จ ?
5. และมีวิธีการจัดการอย่างไรกับความเชื่อเรื่องคำสาปพระร่วงที่ปรากฏอยู่ในชุมชนอยู่เสมอๆ มีมุมมองอย่างไรบ้าง
6. พระร่วงของบ้านปากน้ำ และพระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ไทย เป็นคนเดียวกันไหม เพราะอะไร
7. ทำไมจึงต้องเล่าตำนานพระร่วงวิ่งว่าว และตำนานคำสาปพระร่วงให้กับลูกหลานฟัง และคนรุ่นลูกหลาน มีความคิดอย่างไรกับตำนานปรัมปรา เรื่องเล่าเหล่านี้ เชื่อไหม เพราะเหตุใด

โดยเหล่าคำถามเหล่านี้เป็นเพียงคำถามนำทางสู่การเข้าใจเนื้อหา ข้อมูล ประเด็นที่ต้องการศึกษามาประกอบการวิจัยเท่านั้น แต่เมื่ออยู่ในสถานการณ์จริง ภาษาที่เป็นทางการเหล่านี้ต้องถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นภาษาชาวบ้าน ชาวสุโขทัย เพื่อให้สามารถสื่อสารได้อย่างเข้าใจ และเพื่อให้ได้ข้อมูลง่ายขึ้น และครบถ้วนยิ่งขึ้น และการพบกันเพียงครั้งหรือสองครั้งก็ไม่สามารถจะเข้าไปคุยเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างแท้จริงได้ เพราะชาวบ้านยังไม่มีเวลาว่างใจ และอีกทั้งไม่คุ้นเมื่อต้องมีคนมาถามในเรื่องคำสาปพระร่วงที่ไม่เคยมีใครตั้งคำถามมาก่อน